

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра педагогіки та методики технологічної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Савченко Л.О.
«__» _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 2023р.

ВІРТУАЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ТНІм-22
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності
014.10 Середня освіта (Трудове
навчання та технології)
Крейси Аліни Вадимівни

Керівник канд. пед. наук, доцент
Кулінка Ю.С.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОВЕДЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ	6
1.1. Навчальна екскурсія як організаційна форма навчання.....	6
1.2. Дидактичні можливості організації віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти.....	17
1.3. Педагогічні умови проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти.....	27
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ	37
2.1. Вивчення та аналіз стану проблеми у педагогічній практиці.....	37
2.2. Методика проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти.....	42
2.3. Результати дослідно-експериментальної перевірки.....	48
Висновки до розділу 2.....	52
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Метод екскурсій виник у 18 столітті і став важливим засобом розвитку спостережливості та навичок самостійної роботи учнів. Його впровадження в освітній процес сприяло поступовому становленню екскурсій як необхідної складової освітнього процесу. Чимало вчених і методистів, таких як Т. Васютіна, А. Дробін, О. Коваленко, Ю. Кулінка, О. Подліняєва, Н. Хміль та інші, досліджували екскурсії як форму освіти. Особливу увагу приділили педагоги, такі як О. Белікова, Н. Бессонова, О. Греуел, Ю. Малієнко, Є. Починок, Т. Ремєх та інші, аналізу організації екскурсійної діяльності в умовах дистанційної освіти під час світової пандемії та в умовах воєнного часу.

Сучасні вимоги в освіті стимулюють розвиток екскурсійної справи, привносячи інновації як у форми та методи проведення, так і запроваджуючи використання ІТ-технологій. Введені інновації для організації екскурсійної діяльності умовно поділяють на два напрями: перший охоплює новаторські форми екскурсій, такі як індивідуальні та інтерактивні екскурсії, квест-екскурсії, костюмовані та сучасні музейні екскурсії; другий – включає в себе використання ІТ-технологій, а саме мультимедійних засобів, каталогів об'єктів туристичних атракцій, віртуальні музеї та екскурсії, 3D-екскурсії, використання роботів-екскурсоводів, QR-кодів тощо.

До того ж, існують різні точки зору на природу шкільних освітніх екскурсій на різних етапах їх впровадження та розвитку. Одні вчені розглядають екскурсію як метод навчання, інші – як метод і форму або навіть як окрему форму. На початку запровадження екскурсії були застосовані епізодично, та розглядалися лише як розширення звичайних уроків поза межами закладу освіти. Проте з розвитком методики екскурсійної справи їх стали розглядати як окремий метод, включаючи такі прийоми, як пояснення екскурсовода, демонстрацію, спостереження, фіксацію вражень, вправи тощо. Такий розвиток призвів до усвідомлення екскурсії як методу та форми

навчання, що визначається як завершена структурна одиниця в освітньому процесі та характеризується певними особливостями.

Однак питання використання екскурсій, в тому числі й віртуальних, на уроках трудового навчання, є актуальним та недостатньо дослідженим особливо в умовах дистанційної освіти. Саме тому, актуальність проблеми та недостатність розробки питань методики проведення віртуальних екскурсій з навчальною метою визначили **тему кваліфікаційної роботи**: «Віртуальні екскурсії як засіб підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти».

Мета дослідження: обґрунтувати методику проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти.

Завдання кваліфікаційної роботи:

1. Висвітлити сутність навчальної екскурсії як організаційна форма навчання.
2. Розкрити дидактичні можливості організації віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти
3. Виявити педагогічні умови проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання.
4. Обґрунтувати методику проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти та експериментально її перевірити.

Об'єктом дослідження є освітній процес на уроках трудового навчання в сучасній школі.

Предметом дослідження виступають педагогічні умови проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти.

Припущення дослідження полягає в тому, що проведення віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання як засобу підвищення пізнавального

інтересу учнів в умовах дистанційної освіти, буде більш успішним за умов: визначення місця віртуальних екскурсій в освітньому процесі освітньої галузі «Технологія»; використання різноманітних методичних прийомів проведення віртуальних екскурсій; розвитку пізнавальної активності учнів під час проведення екскурсійної роботи.

Практичне значення роботи визначається методичними розробками щодо використання матеріалів віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання з метою підвищення в учнів пізнавального інтересу в умовах дистанційної освіти.

Предмет, мета та завдання дослідження вимагають використання таких **методів** дослідницької діяльності як: вивчення наукової та методичної літератури; вивчення досвіду роботи вчителів; експериментальне дослідження; синтезування узагальнених висновків; анкетування, тестування; спостереження, математична обробка даних дослідження.

Експериментальна база дослідження – Криворізький ліцей академічного спрямування «Міжнародні перспективи» Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

Результати кваліфікаційної роботи **апробувались** на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців» (21 квітня 2023 р., м. Кривий Ріг, КДПУ); Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти «Дизайн-освіта у професійній підготовці майбутніх фахівців» (26 жовтня 2023 р., м. Полтава, ПНПУ ім. В.Г. Короленко).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, коротких та загальних висновків, списку використаної літератури, додатків. Загальний обсяг роботи 70 сторінок, основний зміст викладено на 50 сторінках. Список використаних джерел містить 53 найменування. Робота має 4 таблиці, 4 малюнки, 3 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОВЕДЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

1.1. Навчальна екскурсія як організаційна форма навчання

Екскурсійна діяльність завжди привертала увагу педагогів. Так у XXI столітті вона отримує новий формат як невід’ємна частина освітнього процесу.

Поняття «екскурсія» набувало різного значення в різні періоди і залишається динамічним у своєму тлумаченні. Екскурсія (у перекладі з латині *excursio* – поїздка, вилазка) охоплює відвідування різноманітних об’єктів культури, музеїв, підприємств тощо та виступає як форма та метод здобуття знань. Зазвичай проводиться у групі під керівництвом кваліфікованого екскурсовода [1].

Екскурсійну справу розуміють як діяльність, спрямовану на організацію та надання конкретної послуги – екскурсії. У цьому контексті екскурсія переважно визначається як туристична послуга, що задовольняє духовні, етичні, інформаційні та інші пізнавальні потреби туриста (екскурсанта) [9, с. 10]. На сьогодні це складна система ринкових відносин, що включає попит, пропозицію, ціни та конкуренцію, спрямовує всю екскурсійну діяльність у комерційно-споживчий курс [15, с. 95]. Це визначає зовсім інше спрямування організації пізнавальної діяльності учасників екскурсії.

Відповідно до аналізу першоджерел В. Гашкова, Т. Стручаєва, О. Мандебура, Я. Макачук обґрунтовують наступні напрямки розвитку та змісту екскурсій, а саме:

- самостійне явище, що має наочне спрямування;
- масове явище, що має навчальне спрямування;
- як змістова складова туристичної діяльності, що має просвітницький характер;

- як складова туристської діяльності, що носить дозвіллево-просвітницьке спрямування;
- як складові сфери ринкової екскурсійної діяльності.

У довідниковій літературі екскурсія визначається як «прогулянка, мета якої є вивчення певної теми на конкретному матеріалі, доступному для спостереження» [6]. В. Вишнеський, який характеризує місце екскурсійної діяльності в позашкільній роботі з учнями, визначає екскурсію як наочний метод отримання знань через відвідування певних об'єктів (музеїв, заводів, виставок тощо) зі спеціальним керівником (екскурсоводом) [8].

Екскурсіоністи Н. Савіна та З. Горбильова відзначають, що екскурсія представляє собою особливу форму навчальної та позанавчальної діяльності, під час проведення якої відбувається спільна робота між учителем-екскурсоводом і керованими ним учнями-екскурсантами. Ця діяльність спрямована на вивчення явищ реальності безпосередньо в природних умовах (наприклад, заводи, підприємства, об'єкти історії та культури, пам'ятні місця, природа тощо) або в спеціально створених сховищах колекцій (таких як музеї чи виставкові зали) [15].

У словниках та енциклопедіях термін «екскурсія» тлумачиться по-різному. Так, найпершу згадку про екскурсію знаходимо у словнику В. Даля у 1887 році де даний феномен визначено як прогулянку, вихід для пошуку чогось, наприклад збирання трав. Енциклопедії розглядають екскурсію як «колективний візит до певного місця, промислового підприємства, музею тощо, переважно з науковою або освітньою метою» [15, с. 195], або як «один із видів масової культурно-просвітницької, агітаційної та навчальної роботи, спрямованої на розширення та поглиблення знань підростаючого покоління» [6, с. 316].

На відміну від енциклопедій, тлумачними словниками визначено «екскурсію» як «колективну поїздку або прогулянку з науково-освітньою або розважальною метою» [9].

У Словнику української мови сказано, що «екскурсія – поїздка або похід куди-небудь з метою відвідати, оглянути що-небудь» [6].

Інтернет енциклопедія Вікіпедія трактує екскурсію, як «колективне відвідування музею, пам'ятного місця, виставки, підприємства тощо; поїздка, прогулянка з освітньою, науковою, спортивною або розважальною метою. Показ об'єктів відбувається під керівництвом кваліфікованого спеціаліста – екскурсовода, який передає аудиторії бачення об'єкта, оцінку пам'ятного місця, розуміння історичної події, пов'язаного з цим об'єктом. Екскурсії можуть бути як самостійною діяльністю, так і частиною комплексу туристичних послуг» [13].

Як бачимо, енциклопедії та словники тлумачать поняття «екскурсії» неоднозначно. Узагальнимо, що екскурсія – це коротка подорож задля розваги з показом визначних місць, пам'ятників історії і культури під керівництвом екскурсовода.

В. Герд вказував на те, що екскурсія є однією з форм суспільно-просвітницької роботи та безпосередньо сприяє освіті та інтелектуальному вихованню. Водночас він вбачав в екскурсії ефективний засіб естетичного й виховного впливу, пов'язуючи процес сприйняття матеріалу екскурсії з виникненням «світлих, позитивних, добрих почуттів». За думкою В. Герда, виховна роль екскурсії виявляється також у вихованні вольових якостей екскурсантів, включаючи навички контролю негативних емоцій та активне виявлення позитивних, перетворюючи їх на певну конструктивно-продуктивну діяльність [11, с. 40–60].

Спираючись на спостереження професора-викладача давніх мов В. Петра, який започаткував екскурсійний метод у 1885 р., можна виділити три основні *функції екскурсії*: оздоровчу, виховну та розвивальну. Згідно з дослідженням В. Петра, такі мандрівки корисно впливають на здоров'я підростаючого покоління, оскільки постійна зміна вражень надає людині енергії та освіжає, укріплюючи юнацький організм і змінюючи людину. Під час подорожей також посилюється дружба та товаришування, і одна така

подорож може сприяти кращому засвоєнню навчального матеріалу, ніж просто навчання за партами [10, с. 22–23].

Видатна українська фундаторка освітньо-культурного руху С. Русова наголошувала про значущість екскурсій як засобу для «пізнання рідного краю, його історії та сучасності, його національної культури» [41, с. 12].

Сучасниця О. Ганчук визначає екскурсію як непряме сприйняття досліджуваних об'єктів та явищ у природному чи штучно створеному середовищі через показ екскурсійних об'єктів. Вона підкреслює, що навчальна екскурсія повинна виконувати «різні функції та забезпечувати перехід учнів на позицію суб'єкта. Зміст таких екскурсій повинен бути спрямований на засвоєння учнями різних аспектів пізнавального досвіду, включаючи предметно-змістовий, інтелектуальний, комунікативний, методичний та методологічний» [9, с. 58].

У поданих визначеннях поняття «екскурсії» виявляються деякі розбіжності, що виникли внаслідок різних поглядів на функціонування екскурсій в різні періоди. Ці розбіжності не вказують на існування протилежних поглядів на екскурсію, але відображають різноманітні завдання і форми їх проведення в певний період часу. Ускладнення та розширення завдань екскурсій спостерігається з роками, адже змінюються форми проведення екскурсій, які на практиці потрактовуються по-різному, як:

- самостійна форма виховання чи складова трудового, естетичного, екологічного та інших форм виховання;
- окрема форм навчання або одна з її складових;
- форма роботи з масовою аудиторією;
- разовий чи епізодичний захід певного тематичного циклу заходів, що має пізнавальне значення;
- форма міжособистісного спілкування екскурсовода з екскурсантами та екскурсантів один з одним, форма спілкування екскурсантів з об'єктами;
- форма поширення наукових знань, національного виховання;
- форма організації культурного дозвілля;

- невід’ємна частина організованого туризму [15; 27].

Узагальнюючи різні підходи до визначення та розуміння феномену «екскурсії» виділимо два основних підходи.

1. *Екскурсія* – це цілеспрямований та запрограмований наочний процес пізнання особистістю оточуючого світу, що ґрунтується на поєднанні зорових, слухових та інших вражень та проводиться під керівництвом кваліфікованого фахівця – екскурсовода.

2. *Екскурсія* – це туристична послуга тривалістю до 24 годин, що забезпечується екскурсоводом та має затверджений маршрут для задоволення духовних, естетичних та інформаційних потреб туристів.

Під час подальшого аналізу сутності поняття «екскурсія» важливо враховувати обумовленість екскурсійного процесу об’єктивними вимогами [27]. Під час екскурсійного процесу (рис. 1.1) учитель-екскурсовод допомагає учням-екскурсантам: по-перше, сприймати об’єкти, що розкривають тему, по-друге, отримувати інформацію про ці об’єкти, по-третє, відчувати значення історичних подій та естетичне задоволення від них, по-четверту, розвивати практичні навички самостійного спостереження й аналізу екскурсійних об’єктів.

Важливою відправною точкою для організації екскурсійної роботи є дотримання певних ознак екскурсії. Відсутність хоча б однієї із цих ознак не дає право називати проведений захід екскурсією.

Сучасні дослідники екскурсій (зокрема, С. Голубнича, С. Грибанова, Ю. Лагусев, Г. Матвеева, Г. Науменко, І. Чагайда та ін.) виділяють різноманітні функції екскурсій, серед яких основними визначають інформаційну, наукову, просвітницьку, виховну, гуманістичну та культурологічну [41]. Б. Ємельянов узагальнює ці основні функції в такий спосіб: а) функція наукової пропаганди; б) функція інформації; в) функція організації культурного дозвілля; г) функція формування інтересів; г) функція розширення культурно-технічного світогляду екскурсантів [11, с. 26].

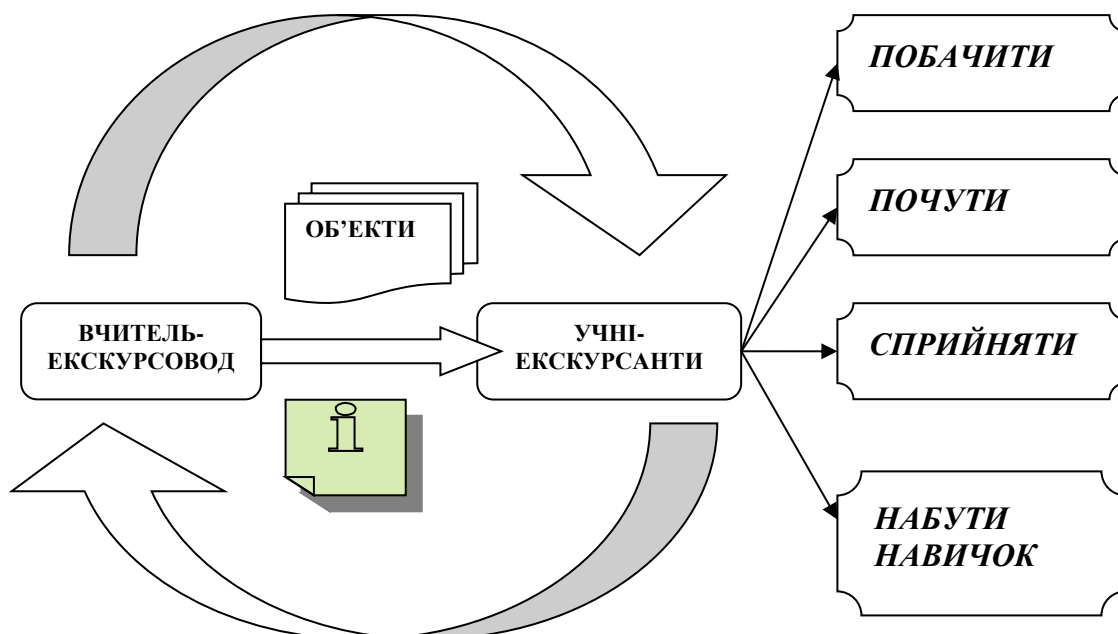

Рис. 1.1. Схема процесу проведення екскурсії

Функції екскурсії, що подані на рис. 1.2., визначаються як головні її властивості.

Реалізація цих функцій при проведенні екскурсій з навчальною метою передбачає якісний вибір об'єктів, що будуть відповідати меті та завданням певної «пізнавальної подорожі» та несуть в собі відповідні емоційно-ціннісні переживання естетичного, виховного впливу, мають інтелектуально-творчий потенціал для саморозвитку.

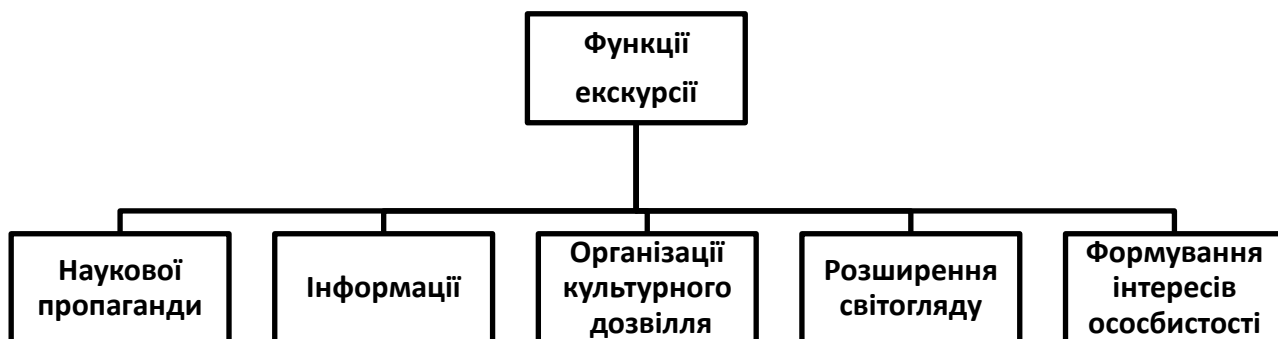

Рис. 1.2. Функції екскурсії

Принципи проведення екскурсії наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Принципи екскурсії

Назва принципу	Характеристика його
Наукової достовірності	Екскурсійна інформація структурована згідно з конкретним розділом сучасної науки, факти подій та теоретичні положення представлені у науковому контексті
Ідейності	Об'єктивний підхід до формування фактичного матеріалу під час підготовки екскурсії передбачає врахування об'єктивних, перевірених даних. Екскурсовод впевнено переконаний у тому, що він представляє цей матеріал, викладаючи його чітко та об'єктивно.
Зв'язку теорії з життям	Матеріал, що подається під час екскурсії є актуальним
Переконливості і зрозумілості	Екскурсійний матеріал викладається у доступній та зрозумілій формі для слухачів

Характеристики навчальної екскурсії включають:

1. Діапазон тривалості від однієї академічної години (45 хв.) до однієї доби.
2. Участь екскурсантів у формі групи або індивідуально.
3. Присутність екскурсовода (або вчителя) з відповідною професійною підготовкою, яка підтверджена документами.
4. Використання наочності, візуальне сприйняття та демонстрація екскурсійних об'єктів на їхньому місці розташування.
5. Пересування учасників екскурсії за попередньо визначеним маршрутом.
6. Цільове показ об'єктів з визначеною тематикою.

7. Активна участь учасників, включаючи спостереження, вивчення та дослідження об'єктів.

Окрім загальних, кожен вид екскурсії має свої унікальні характеристики, а саме:

- у автобусних екскурсіях необхідний вихід з автобуса для огляду принаймні трьох пам'ятників;
- музейні екскурсії включають ознайомлення з матеріалами, розташованими на стендах;
- виробничі екскурсії передбачають демонстрацію робочих об'єктів, таких як верстати, агрегати та механізми.

Класифікація екскурсій відіграє ключову роль в екскурсійній теорії, оскільки вона є важливим елементом для:

- формулювання мети та завдань нових екскурсій;
- розробки маршруту;
- формування підтем та застосування методичних прийомів;
- забезпечення тісної співпраці між екскурсоводом та екскурсантами;
- діяльності методичної комісії.

Екскурсії класифікують за різними ознаками:

- за змістом: оглядові, тематичні (включаючи виробничі, біологічні, історичні, краєзнавчі, мистецтвознавчі та інші), а також комплексні;
- за тривалістю: короткочасні та тривалі;
- за розташуванням у навчально-виховному процесі: вступні (на початку вивчення теми або розділу програмного матеріалу), проміжні (у процесі вивчення теми або розділу), підсумкові (у кінці вивчення теми або розділу), а також урочні та позаурочні;
- за місцем проведення: місцеві, заміські, музейні, виробничі, у природі, а також ближні та дальні;
- за способом пересування: пішохідні, транспортні, комбіновані;

- за складом учасників: для дорослої аудиторії, дітей, місцевого населення, туристів, сільського населення, організованої групи, індивідуальних відвідувачів;
- за способом організації діяльності: демонстративні, ілюстративні, дослідницькі;
- за способом організації сприйняття екскурсійного об'єкту: теле-екскурсії, заочні екскурсії, віртуальні екскурсії, інтернет-екскурсії [21].

Кожна категорія має свої характеристики, специфіку та особливості, які визначають її унікальні риси. Загальна класифікація екскурсій подана в Додатку А.

Провідною класифікаційною ознакою в екскурсіях є розподіл їх на оглядові (багатопланові) й тематичні.

Оглядові екскурсії, зазвичай, є багатотемними, або, як їх ще називають, багатоплановими, оскільки вони включають історичний і сучасний матеріал. Такі екскурсії базуються на представленні різноманітних об'єктів, таких як пам'ятники історії та культури, будинки і споруди, природні об'єкти, місця визначних подій, елементи благоустрою міста, промислові та сільськогосподарські підприємства тощо [27].

В оглядових екскурсіях події розглядаються в широкому контексті. Це сприяє отриманню загальної картини про місто, край, область чи державу в цілому. Хронологічні рамки таких екскурсій охоплюють період від часу заснування міста (або першої документальної згадки про нього) до наших днів, з обов'язковим оглядом перспектив подальшого розвитку.

Оглядові екскурсії мають свої особливості. На відміну від тематичних екскурсій, вони можуть бути складнішими з точки зору розуміння теми. Незалежно від місця підготовки і проведення, вони, насамперед, схожі між собою за своєю структурою. Кожна з них охоплює кілька підтем, таких як історія міста, коротка характеристика промисловості, науки, культури, освіти, природи тощо. Однак вони також відрізняються особливостями, які впливають з історичного розвитку конкретного міста, області або краю.

Наприклад, в оглядову екскурсію включається військово-історична підтема для міст, на території областей яких відбувалися військові події. Літературні підтеми додаються до оглядових екскурсій для міст, пов'язаних із життям і творчістю письменників, поетів тощо.

Тематична екскурсія має на меті розкриття конкретної теми. У випадку історичної екскурсії, це може бути одна або кілька подій, що об'єднуються загальною темою або, іноді, більш тривалий період часу. Якщо екскурсія присвячена архітектурній темі, то об'єктами дослідження можуть стати найцікавіші досягнення архітектури, розташовані на вулицях і площах міста, а в великому місті – архітектурні ансамблі минулих століть [1; 7; 8]. Класифікацію тематичних екскурсій можна знайти у Додатку Б.

Слід зауважити, що тематичні екскурсії рідко існують відокремлено. Наприклад, історичний матеріал, використаний в екскурсіях на архітектурно-містобудівні теми, елементи природознавчих екскурсій можуть знаходити своє місце в екскурсіях практично будь-якої тематичної групи. Зміст залежить від конкретних умов проведення екскурсії і від ресурсів для пізнавального вивчення конкретного міста або регіону.

Немає однакових екскурсій, вони відрізняються переважно за темою. Термін «тема» у перекладі з грецької мови означає «те, що покладено в основу». Тема представляє собою концепцію, що входить до змісту чогось. Кожна екскурсія повинна мати чітко визначену тему, що є предметом показу та розповіді. Формування теми передбачає короткий і концентрований виклад основного змісту екскурсії.

Підготовка нової теми та змісту екскурсії – це напружена багатомісячна праця вчителя або колективу. Кожна екскурсійна тема має свою унікальність, оскільки тісно пов'язана з об'єктами показу та матеріалом, що насичує її зміст. Цей матеріал повинен бути представлений в такому обсязі, який може бути легко засвоєний екскурсантами під час огляду об'єктів. Тема грає ключову роль у співвіднесенні відокремлених частин екскурсії в єдине ціле. Вона регулює розповідь, не дозволяючи екскурсоводу

переказати всю інформацію, яку він знає про об'єкт, особливо у випадках, коли об'єкт має багатоаспектну природу та містить обширний обсяг інформації. Тема екскурсії визначає, як показати об'єкт і яку частину інформації передати екскурсантам у конкретному випадку [27, с. 15]. У сучасному освітньому процесі освітньої галузі «Технологія» доречним, на нашу думку, є використання саме віртуальних екскурсій, що дозволяє поглибити знання учнів з технологій без відриву від навчання.

Термін «віртуальний» походить від англійського слова «*virtual*», що означає схожий, невідмітний. Перші віртуальні музеї з'явилися в Інтернеті у 1991 році [31]. Початково вони представляли собою невеликі веб-сайти з інформацією про сам музей, його географічне положення та режим роботи. Згодом віртуальні музеї почали створювати віртуальні експозиції. Багато музеїв створювали кілька віртуальних експозицій і об'єднували їх у віртуальні екскурсії. Нині кількість та глибина доступного матеріалу через Інтернет продовжує зростати, і можливо, через декілька років всі музеї світу матимуть свої власні віртуальні екскурсії.

Отже, екскурсії відіграють важливу роль в освітньому процесі. Взаємодія екскурсій із попередньо вивченим матеріалом відкриває чудову можливість демонструвати застосування фізичних явищ і процесів в промисловості, побуті та навколишньому середовищі.

Екскурсії мають не тільки пізнавальне, але й виховне значення.

1.2. Дидактичні можливості організації віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти

Одним з найважливіших компонентів організації навчання та уроках трудового навчання є пізнавальна діяльність. Уроки трудового навчання та технологій мають практичний характер та передбачають особистий контакт з об'єктами чи явищами, безпосереднє експериментування та спостереження, відвідування виставок тощо. Однак поширення всесвітньої пандемії у 2020 році та початок повномасштабних воєнних дій в Україні у 2022 році унеможливило виконання цієї умови. Саме тому відбувся перехід на дистанційну форму навчання.

На уроках трудового навчання та технологій учні окрім ознайомлення з різними технологіями та видами декоративного мистецтва повинні дослідити їх походження, розуміти і володіти інформацією про регіональні особливості того чи іншого виду мистецтва. Тому відповідно найефективнішою формою розвитку дослідницьких умінь під час вивчення різних мистецьких технологій в умовах сучасної освітньої ситуації є *віртуальні екскурсії як одна із форм дистанційної освіти*. Провідними властивостями дистанційної освіти є організація дистанційних умов спілкування учасників освітнього процесу між собою, регулювання часу вивчення матеріалу, мобільність та доступність, розвиток творчості вчителя та учнів, формування дитячої самостійності.

У 2013 році в Україні з'явилася дистанційна форма навчання після затвердження Положення про дистанційне навчання, однак лише тільки за часів пандемії її впровадження активізувалося та набуло інноваційного вираження. За визначенням Л. Мирутенко дистанційне навчання – це «індивідуалізована форма навчання, що відбувається в інформаційно-комунікаційному освітньому середовищі» [20, с. 112]. Додатковим засобами є: Інтернет, Google-сервіси, вебресурси тощо. В умовах дистанційного навчання виникає нове середовище взаємодії вчителя та учнів – штучно

створений комунікативний простір, орієнтований на досягнення цілей навчання. «У центрі комунікативного освітнього простору перебуває конкретний навчальний предмет, однак рівноправну роль поруч із ним виконує мотиваційний аспект навчання, який зумовлює показники результативності пізнавальної діяльності» [26, с. 12]. Таким чином, дистанційна освіта вважається універсальною формою організації навчання, що реалізується за допомогою використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та дозволяє максимізувати рівень доступності, мобільності, гнучкості, технологічності освітньої системи.

Серед форм організації дистанційного вивчення освітнього курсу трудове навчання найбільші навчальні можливості забезпечує саме віртуальна екскурсія. Так, Л. Романенко та І. Друць наголошують, що екскурсія є «живою, безпосередньою формою спілкування, що розвиває емоційну чуйність, спостережливість і увагу» [32, с. 317]. У свою чергу віртуальна екскурсія відрізняється від реальної віртуальним (наближеним до реального) зображенням предметів і явищ. Її відмінний критерій – це орієнтація на самостійний пошук та фіксацію фактів, організацію цілеспрямованих спостережень і формулювання на цій основі власних висновків.

Важливим інструментом для сучасної освіти є віртуальні інтерактивні екскурсії, які приходять на зміну застарілим методам. Технології віртуальних турів дозволяють по-новому поглянути на процес навчання. Протягом одного уроку можна відвідати славнозвісні музеї світу. Входячи у віртуальний простір музею, школярі можуть не тільки прогулятися по залах за допомогою карти або, використовуючи навігатор, а й переглянути експонати з близької відстані, оцінити грандіозність експозицій, повною мірою насолодитися шедеврами мистецтва.

Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років японські вчені розробили концепцію відкритого інформаційного суспільства. Вони стверджували, що рушійною силою розвитку суспільства буде виробництво не матеріального, а

формаційного продукту [15]. Концепція внесла свої корективи і в організацію навчальної екскурсійної діяльності.

Віртуальна реальність в освітній сфері виконує такі завдання: формує вміння і навички критичного мислення в умовах роботи з великою кількістю інформації; формує навички самостійної роботи з навчальним матеріалом із використанням нових інформаційних технологій; формує навички самоосвіти, розвиток здібності до академічної мобільності фахівців; формує навички самоконтролю; розвиває вміння сформулювати задачу та кооперативно її розв'язати [8].

З позиції О. Коваленко, віртуальна реальність – це реальність, незалежна від самої природи явища (фізична, гносеологічна, психологічна, соціальна, технічна), що має такі властивості: актуальність, автономність, інтерактивність [14].

Отже, віртуальна реальність перетворилася одночасно в нереальну і реальну реальність. Розвиток технічних і програмних засобів уможливило перебування діяча у віртуальній реальності, який діє (навчається) в реальному світі. Саме тому для сучасних уроків трудового навчання є проведення віртуальних екскурсій.

Віртуальна екскурсія (лат. *virtus* – уявний, *excursion* – поїздка, подорож, похід) як складова частина освітнього процесу, це форма, метод або прийом навчально-виховної роботи, суть якого полягає в умовному відвідуванні за допомогою Інтернету інтерактивних веб-сайтів визначних місць, музейних установ, мистецьких галерей світу, з метою активного засвоєння екскурсантом нових знань, цільової зацікавленості учнів музейною спадщиною і мотивування бажання безпосередньо відвідати те чи інше визначне місце або музей [4, с.48].

Є. Александрова наголошує, що віртуальна екскурсія – це організаційна форма навчання, яка відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів (музеї, парки, вулиці

міст, тощо) з метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів [2, с. 22].

Ю. Кулінка, розкриваючи сутність віртуальних екскурсій, трактує її «як комбінацію панорамних фотографій (сферичних або циліндричних), коли перехід від однієї панорами до іншої здійснюється через активну зону (їх називають точками прив'язки або точками переходу), які розміщуються безпосередньо на зображеннях, а також з урахуванням плану туру. Все це може доповнюватися озвучуванням переднього плану і фоновією музикою, а за необхідності – і звичайними фотографіями, відеороликами, flash-роликами, планами турів, поясненнями, контактною інформацією та ін. [16, с. 44].

О. Подліняєва визначає віртуальну екскурсію як організаційну форму навчання, що «відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів із метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів тощо. Перевагами її є доступність, можливість повторного перегляду, наочність і багато іншого» [29, с. 402].

Науковиці О. Белікова, Н. Бессонова, О. Греул віртуальні екскурсії вважають один із найефективніших на даний час способів подання інформації, тому що вони «створюють у здобувачів вищої освіти повну ілюзію присутності» [4, с. 45].

Отже, віртуальна екскурсія – це інноваційна мультимедійна форма навчання, перевагами якої є доступність, можливість повторного перегляду, наочність, наявність інтерактивних завдань та можливість застосування на різних заняттях, як фрагментарно, так і як серію занять із певної тематики.

Віртуальні екскурсії, звісно, є досить цікавими і ефективними. Але для їх проведення комп'ютер чи комп'ютери у класі повинні бути під'єднані до мережі Інтернет. Якщо ж цього немає, то тоді на допомогу учителю можуть прийти інтерактивні, мультимедійні екскурсії, розроблені самим учителем.

Такі мультимедійні екскурсії теж відносяться до розряду віртуальних, але для їх проведення Інтернет не потрібен. Достатньо мультимедійного проектора та комп'ютера у класі. Переваги такої екскурсії у тому, що вчитель сам обирає необхідний матеріал, складає маршрут, міняє зміст відповідно до поставленої мети. Складовими даної екскурсії можуть бути відео, звукові файли, анімація, а також репродукції картин, зображення природи, портрети, фотографії. У матеріали такої екскурсії можна включити терміни і визначення, історичні карти, тези з теорії трудового навчання тощо.

Мультимедійна віртуальна екскурсія являє собою програмно-інформаційний продукт у вигляді гіпертексту, призначений для інтегрованого подання матеріалів екскурсії. Гіпертекст зручний для об'єднання різних форм інформації. Основа гіпертексту – текстова інформація, але і дозволяє легко включати в текст ілюстрації, звукові та відеофрагменти. Гіпертекст зручний для моделювання екскурсії. У загальному вигляді гіпертекст складається з інформаційних фрагментів, пов'язаних між собою спрямованими переходами – посиланнями. Користувач рухається по цих переходах від фрагмента до фрагмента точно так само, як під час реальної екскурсії переходить від об'єкта до об'єкта і дізнається про них щось нове. Якщо створення екскурсії доручено учням, то роботу можна організувати за методом проектів. Тоді це стає способом формування універсальних компетенцій (інформаційної, комунікативної, вирішення проблем та ін.). За класифікацією проектів віртуальні екскурсії можна віднести до інформаційних проектів, які вимагають збору інформації, ознайомлення з нею зацікавлених осіб. Аналіз та узагальнення фактів схожі з дослідницькими проектами і є їх складовою частиною.

Основними перевагами такого виду екскурсії є наступні:

1. Можливість ознайомитися з музейними експонатами більшості відомих музеїв світу, незалежно від місцезнаходження.
2. Можливість в будь-який час скористатись послугою віртуальної екскурсії.

3. Можливість побувати в одному місці декілька разів.

Основними недоліками є:

1. Відсутність живого спілкування.
2. Неможливо побачити те, що не включено в екскурсію.
3. Обмеженість вражень.

Для організації реальної екскурсії, так і віртуальної, необхідно визначити набір ключових пунктів і сформуванати для кожного з них заданий обсяг інформації.

Вивчення віртуальних екскурсій, розміщених в Інтернеті, з точки зору їх структури дозволило виділити найбільш значимі дидактичні властивості та функції:

- властивість міждисциплінарності;
- властивість створювати необхідний емоційний фон;
- властивість спрямованого впливу на зміну інтелектуальної та сенсорної діяльності;
- функція профільного і професійного самовизначення;
- функція формування спонукальних мотивів діяльності [46].

Специфічні (видові) властивості та функції віртуальної екскурсії як екранно-звукового засобу навчання пов'язані з медіаосвітою, що інтегрована з навчальними предметами базисного навчального плану, і спрямовані на досягнення мети, що полягає:

- в удосконаленні вмінь працювати з інформацією;
- у розвитку критичного мислення;
- у забезпеченні взаємопроникнення двох основних потоків інформації: навчального та позашкільного;
- в об'єднанні гуманітарного та природничо-наукового знання в єдину картину світу;
- у підвищенні міцності та усвідомленості знань, що виявляється в їх використанні для пояснення явищ повсякденного життя і критичного аналізу повідомлень засобів масової інформації [7].

Для досягнення поставленої мети інтегрована медіаосвіта вирішує завдання вдосконалення і розвитку умінь, які об'єднуються в три групи:

- вміння пошуку інформації, зафіксованої на традиційних носіях та за допомогою засобів нових інформаційних технологій (змісту і покажчики в книгах, бібліотечні каталоги, засоби пошуку інформації в комп'ютерних мережах і тощо);
- вміння вилучення смислів з отриманої інформації, їх інтерпретації та критичного аналізу;
- вміння створення нових смислів і їх подання у формі інформаційних повідомлень, адекватної завданням і умовам комунікації» [2, с. 23].

Можливості використання віртуальних екскурсій в цьому аспекті медіаосвіти досить широкі, адже це засіб навчання забезпечує вирішення завдань всіх трьох груп. Для практичного виконання характерних (видових) функцій були вивчені дві експериментальні моделі, в яких були враховані особливості діяльності підлітків в Інтернеті, виявлені І. Чагайда [41], різняться за рівнем доступності школярам інформаційного простору Інтернет.

Перша модель призначена для початкового етапу, коли використання нового засобу навчання закриває собою предметний зміст і провокує учнів на «вільне плавання» по сайтах Інтернету. Вона жорстко обмежує інформаційний простір послідовністю пов'язаних один з одним сторінок, об'єднаних в один веб-вузол (рис. 1.3).

Інформація, що відноситься до основного змісту віртуальної екскурсії, пред'являється в одному і тому вікні програми оглядача. Блоки додаткової інформації відкриваються в нових вікнах і також містять набори веб-сторінок, пов'язаних один з одним.

«Закрита» екскурсія відрізняється можливістю надання школярам багатошарової інформації, оскільки на сторінках блоків додаткової інформації є посилання на вкладені сторінки, також відкриваються в

окремому вікні. Те, що додаткова інформація пред'являється в нових вікнах, не дає навчаються можливості «заблукати» і втратити нитку основний екскурсії.

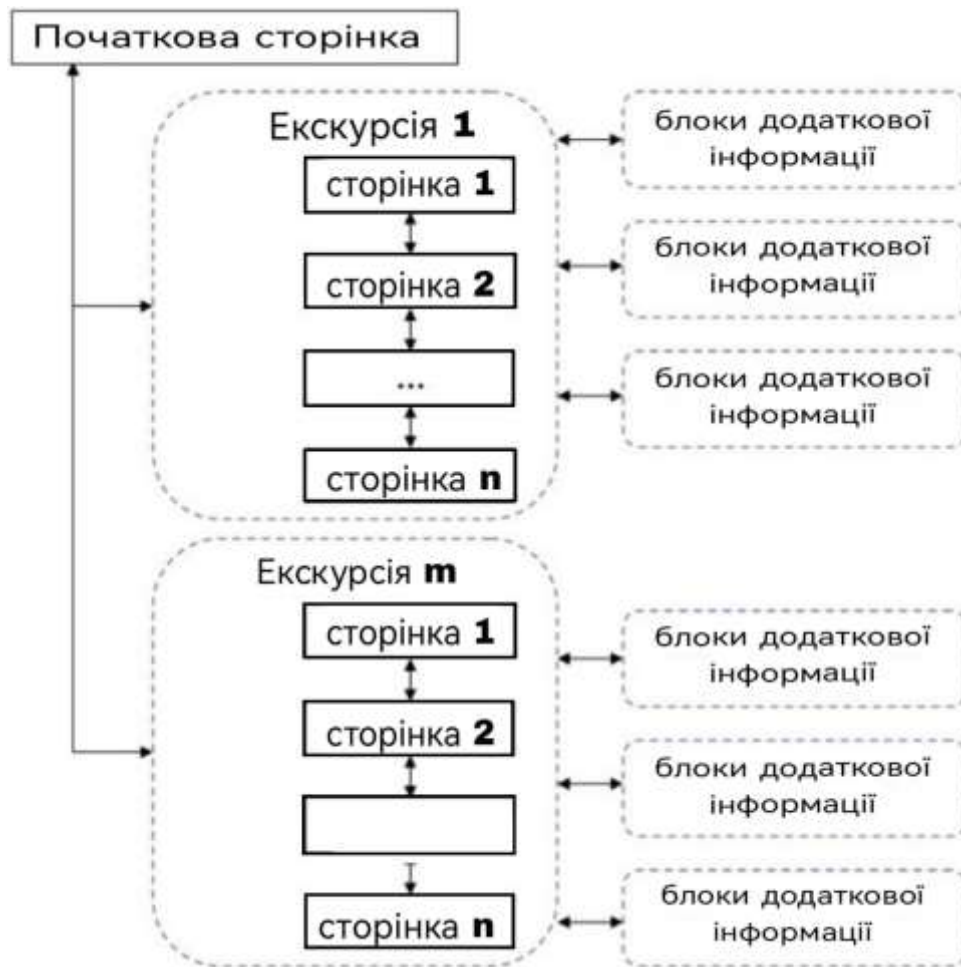

Рис. 1.3. Модель початкового етапу віртуальної екскурсії

У цій моделі реалізований принцип добре організованої екскурсії, в ході якої екскурсовод дозволяє екскурсантам по завершенні певного фрагмента своєї розповіді, ознайомитися з експонатами більш детально.

Відкрита форма віртуальної екскурсії розробляється як експедиція в Інтернет для збору якомога більшого обсягу інформації по заданій темі. Вона обмежується лише вихідним пунктом екскурсії, набором посилань на інформаційні ресурси Інтернету і сформульованими учителем завданнями (рис. 1.4). Розділи та їхні стартові сторінки відкриваються в одному вікні.

Вміст веб-сайтів, на які є посилання на стартових сторінках розділів, відкриваються в нових вікнах.

Відкрита форма віртуальної екскурсії близька за своїм виглядом до так званого веб-квесту [42], сайту в мережі Інтернет, з яким працюють учні, виконуючи ту чи іншу навчальну задачу. Інформація для самостійної або групової роботи учнів в таких освітніх веб-квестах також знаходиться на різних веб-сайтах. Результатом роботи з веб-квестом є публікація робіт учнів у вигляді веб-сторінок і веб-сайтів (локально або в Інтернет). Відкрита форма віртуальних екскурсій призначена для учнів, які вже задовольнили своє бажання просто «погуляти» по Інтернету і використовують його інформаційні ресурси для виконання завдання, отриманого від учителя.

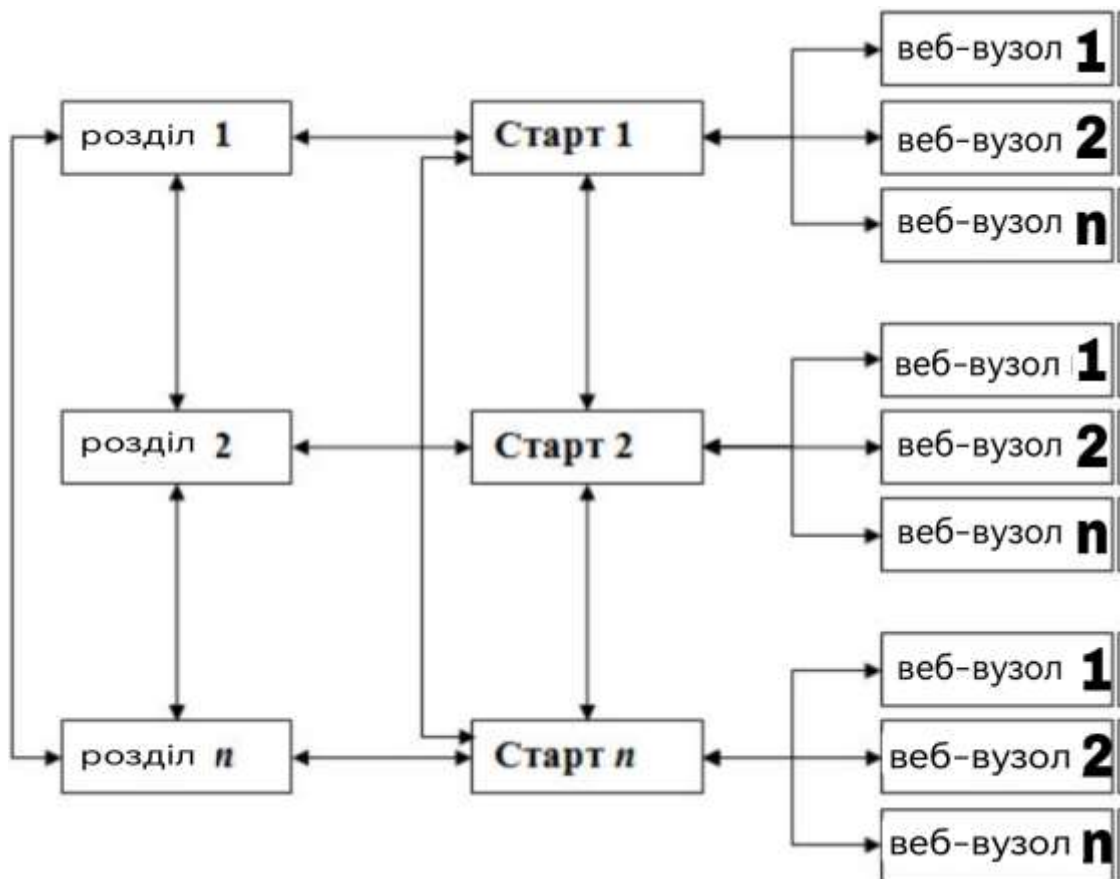

Рис. 1.4. Модель відкритої форми віртуальної екскурсії

У ході дослідження з'ясовано, ще одна форма моделі віртуальної екскурсії, в якій більш яскраво проявляється медіа дидактичний потенціал цього виду екранно-звукових засобів навчання. Оскільки її інформаційним наповненням є весь Інтернет, її слід було б віднести до «відкритої» форми

екскурсії. Однак важлива обставина виділяє її в самостійну модель – цілі та об'єкти екскурсії вибираються учнями. Якщо в моделях «закритої» і «відкритої» екскурсії вчитель заздалегідь знає її результат, який невідомий учням (що і створює у них позитивну мотивацію до роботи із засобом навчання, мотивацію як «певна невизначеність»), то в зазначеній моделі результату не знає ніхто – ні вчитель, ні учень. Другим аргументом за виділення цієї моделі з моделі «відкритої» екскурсії є невизначеність її структури. З деякою часткою ймовірності можна визначити вихідну точку – одна з популярних пошукових систем, наприклад «Google». Подальші напрями освітнього руху по інформаційному полю непередбачувані. Результати своїх «дослідницьких експедицій» Інтернетом представляються у вигляді віртуальних екскурсій, що виконана як «відкрита» модель.

Уміння пошуку інформації, яке формується в учнів з перших днів їх навчання в школі, вдосконалюється навіть при роботі з «закритою» формою віртуальної екскурсії, що забезпечується наявністю на веб-сторінках посилань на блоки додаткової інформації. Ще більші можливості з'являються при використанні «відкритої» форми екскурсії, коли вчитель лише ставить завдання пошуку потрібної інформації, а веб-сайт не веде учня «за руку» до вирішення завдання.

Завершальний етап віртуальної екскурсії неможливий без вилучення смислів з отриманої інформації, їх інтерпретації та критичного аналізу. На цю діяльність учнів направляють питання і завдання, розміщені на веб-сторінках і часто представлених в прихованій формі. На цьому ж етапі учні повинні скласти звіт про екскурсію в тій формі, яка спочатку була задана вчителем, що відповідає третій групі завдань інтегрованого медіаосвіти.

На думку С. Галасюк та С. Нездоймінов, при створенні віртуальних екскурсій можливо використовувати інструменти для створення презентацій, для конструювання сайтів, залучати геоінформаційні системи, 3D-моделювання та створювати панорамні композиції [10].

Таким чином, віртуальні екскурсії за допомогою Інтернету є однією з найбільш перспективних форм проведення навчальних екскурсій. Але не потрібно відмовлятися і від реальних екскурсій необхідно знайти оптимальне поєднання реальності й віртуальності в екскурсіях, виходячи з інтересів учнів і завдань трудового навчання.

1.3. Педагогічні умови проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти

Аналіз теоретичних підходів вказує на те, що організація освітнього процесу відбувається при створенні конкретних умов. Визначення та забезпечення цих умов є важливим етапом для успішного впровадження віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти. З урахуванням педагогічних умов загальна структура освітнього процесу набуває конкретного характеру.

У педагогіці термін «умова» використовується для пояснення причин, які визначають певні явища або процеси.

Умова є філософською категорією, що відображає взаємозв'язок предмета з навколишніми явищами, без яких його існування є неможливим. Умови характеризують тим оточенням, де явище виникає, існує та розвивається [13, с. 259]. Сам предмет розглядається як щось, що має певні зумовленості, а умови представляють собою зовнішнє різноманіття об'єктивного світу, що «створюють середовище, обставини, в яких виникають, існують та розвиваються явище або процес».

Згідно з поглядом А. Литвин, умови представляють собою сукупність соціально-педагогічних і дидактичних факторів, що сприяють ефективності

навчального процесу через використання ефективних форм, методів та прийомів [17, с. 16].

За визначенням Л. Недеялкова [23], умови описують обставини, від яких залежить наявність чи зміна чого-небудь, що обумовлено ними. О. Шупта тлумачить умови як обставини чи факти, що визначають навчальний процес [44, с. 88].

Аналіз категорійних ознак вказує на те, що умови в педагогіці розглядають як філософську категорію, що відображає відношення об'єкта до факторів, що впливають на його виникнення та існування (Л. Онучак [25]). Це також розглядається як спосіб формування чого-небудь або зовнішня обставина середовища, яка є причиною якісних змін у особистості (А. Литвин [17]), оптимальне поєднання різних факторів (Л. Карташова [11]), чи спеціально організований вплив на психолого-педагогічні аспекти (Л. Савченко [34]) та інше.

Науковці Л. Романенко та І. Друць розглядають педагогічні умови як ті обставини, які сприяють успішному виконанню навчальних завдань [32]. О. Березюк розуміє педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів, які супроводжують освітній процес, структуровані та спрямовані на досягнення мети [3].

Таким чином, умови виступають як суттєвий компонент комплексу об'єктів, в присутності яких відбувається існування певного явища.

Відповідно до тверджень у проаналізованих дослідженнях, визначимо *педагогічні умови* для впровадження віртуальних екскурсій як засіб підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти як можливі та достатні обставини, що сприяють ефективному розвитку пізнавальної активності учнів.

Серед умов, що сприятимуть розвитку пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання засобами віртуальних екскурсій, виділили такі: визначення місця віртуальних екскурсій у освітньому процесі освітньої галузі «Технологія»; розвитку пізнавальної активності учнів під час проведення

екскурсійної роботи; використання різноманітних методичних прийомів проведення віртуальних екскурсій. Схарактеризуємо їх.

Визначення місця віртуальних екскурсій в освітньому процесі освітньої галузі «Технологія».

Проведення віртуальної екскурсії. Проведення такої екскурсії з трудового навчання буде дуже схоже на проведення звичайної екскурсії: знадобиться роз'яснення учням мети екскурсії, повідомлення їм знань, необхідних для успіху екскурсії.

Вимоги до віртуальної екскурсії, як форми організації роботи, фактично аналогічні вимогам до проведення традиційних екскурсій. Проте характерними рисами віртуальної реальності будуть наступні особливості: моделювання в реальному часі; імітація оточення з високим рівнем реалізму; можливість взаємодії з оточуючим середовищем та отримання зворотного зв'язку [16].

Об'єктами екскурсії стануть розміщені на інтернет сайтах зображення і відображення реальних об'єктів: музейні експонати, опис біографій народних майстрів, дизайнерів, художників тощо, фотогалереї, ілюстрації до творчих робіт, озвучені вислови відомих майстрів, критичні статті. Отже, при попередньому знайомстві з об'єктом екскурсії вчитель буде звертатися не до реального місця, а він буде знайомиться з інформацією того чи іншого сайту, який згодом за його наполегливій рекомендації відвідають учні [8].

Маршрут екскурсії буде розроблятися таким чином: учитель відбирає, які сторінки і в якій послідовності повинні переглянути учні, на які об'єкти потрібно звернути особливу увагу, які спостереження повинні провести учні. Також при розробці маршруту віртуальної екскурсії для себе вчитель відзначає і потім суворо дотримується санітарно-гігієнічних норм роботи на комп'ютері. Готуючись до віртуальної екскурсії, педагог повинен враховувати непередбачуваність і несистематичний характер інформації, яка доступна в Інтернеті. Учитель готується до віртуальної екскурсії напередодні її проведення, а як мінімум за кілька днів, тому під час проведення екскурсії

можуть виникнути непередбачені обставини: низька швидкість передачі інформації по виділеному каналу, або ж зупинка роботи або, навпаки, оновлення сайту або сторінки, на яку було дано посилання. Створення сайту віртуальної екскурсії допоможе виключити подібні неприємності і значною мірою полегшить попередню роботу вчителя при підготовці віртуальної екскурсії, а учням надасть можливість знову звернутися до матеріалів екскурсії, але вже самостійно. Всі сайти в глобальній мережі Інтернет за своєю структурою схожі один на одного, і відрізняються своїм дизайнерським оформленням і, звичайно ж, змістом.

Будь-який сайт починається з головної сторінки, на якій наводиться назва сайту, його короткий структурний опис (які розділи містить сайт) або опис його змісту (які основні теми). Необхідно враховувати, що в даний час темп розвитку комп'ютерів і програмного забезпечення до них досить високий. Ні для кого вже не секрет, що часто учні опановують комп'ютерними технологіями швидше за своїх викладачів.

Тому вже при плануванні підсумкових заходів учитель повинен враховувати, що, по-перше, розширюється діапазон самих звітних заходів, а, по-друге, засобами інформаційних технологій посилюється їх технічна підтримка. Це дає можливість створення «ситуації вільного вибору», при якій учень з ряду запропонованих учителем форм звітності з екскурсії обирає одну або пропонує свою згідно зі схильностями і можливостями: створення презентації MS Power Point або розробки веб-вузла. Інформація, зібрана школярами під час навчальної екскурсії, може отримати матеріальне втілення у вигляді Flash-роликів і статі, таким чином, засобом трудового навчання, яке вчитель зможе використовувати для роботи в інших класах.

Розвиток активності учнів під час проведення екскурсійного заходу є ключовим елементом стимулювання їхнього пізнавального інтересу. Активізація навчальної діяльності учнів є важливою умовою для свідомого засвоєння навчального матеріалу в галузі трудового навчання. Навчання не обмежується лише засвоєнням конкретної системи знань; також важливо,

щоб учні вміли аналізувати, порівнювати, узагальнювати, проєктувати та моделювати.

Пізнавальна активність є важливою складовою навчання, і вона інтенсивно формується протягом шкільних років. Вияви цієї активності стають ширшими та різноманітнішими на кожному етапі, впливаючи на продуктивність навчання та активізацію усієї навчальної діяльності. Часто цінність уроку трудового навчання визначається саме рівнем активності учнів [4].

Пізнавальну активність можна розглядати як передумову для самостійності. Вона пов'язана з ініціативою та пошуком різних шляхів для вирішення навчально-пізнавальних завдань без прямої участі дорослих чи допомоги інших. Розвиток самостійності має велике значення для активності учнів у майбутньому та їхньої здатності ефективно вирішувати складні життєві ситуації.

Вияви пізнавальної активності та самостійності є різноманітними і складно обмежити їх визначення. Серед них можна визначити:

- цілеспрямованість пізнавальних дій;
- характер знань, умінь та способів діяльності;
- мобільність використання набутих навичок;
- зміст питань, які ставляться вчителю;
- бажання розширити та поглибити пізнавальну діяльність за допомогою довідкової та наукової літератури.

Активність та самостійність учнів проявляються у психологічних аспектах їхньої діяльності, таких як зосередженість, уважність, розумові процеси, інтерес та особиста ініціатива.

Основною передумовою для вироблення пізнавальної активності на уроках трудового навчання є активне самостійне розв'язання учнями завдань, що вимагає їхньої участі. Самостійна діяльність виявляється у кількох формах: мнемічній, репродуктивно-варіативній, частково-пошуковій та дослідницькій. Проте лише у вираженій самостійній діяльності розвиваються

всі її аспекти і всі пізнавальні вміння, включаючи пошукові, творчі та організаційні. Тільки у такому випадку діяльність учня обумовлюється внутрішнім стимулом, а не лише вимогами вчителя, що сприяє розвитку пізнавальних інтересів та формуванню діяльності як єдиного цілого.

Особистісний фактор відіграє значущу роль у формуванні пізнавальної активності, враховуючи сприйняття учнями особистості вчителя. Його позиція під час викладання предмету та стиль керівництва освітнім процесом визначають важливі умови для стимулювання активності учнів.

Навчально-пізнавальна активність учнів наслідує вплив освітнього середовища. Психологічний клімат в колективі, наявність матеріальних ресурсів та використання технологій навчання суттєво визначають рівень розвитку пізнавальної активності школярів.

Активізація пізнавальної діяльності відбувається в умовах взаємодії теоретичних концепцій та їхнього втілення в практиці використання технологій. Закріплення, розширення та систематизація знань відбувається через їх підсвідоме використання. Перехід від теорії до практики та зворотно вважається важливою вимогою для успішного засвоєння інформації. Умови, при яких учні не лише ефективно засвоюють знання, а й усвідомлюють їх, розвивають власні навички та вміння, сприяють творчому потенціалу та поступовому переходу до самостійного навчання та регулювання розумової діяльності [43].

Процес засвоєння знань та навичок у такому середовищі визначається як результат та активність самого учня, який розуміє, чому та як вивчає матеріал, а також як його можна використати. Для досягнення цієї мети, навчальний матеріал структурується як система знань програми предмета трудового навчання, розділена на етапи. Конкретні уроки трудового навчання розробляються відповідно до стадій вирішення навчального завдання.

Для формування пізнавальної активності в учнів на уроках трудового навчання доцільним є урізноманітнення видів діяльності та використання інтерактивних технологій (О Коберник), упровадження інформаційно-

комунікаційних технологій відповідно до сучасних вимог та можливостей (О. Гевко), використання квест-технологій (Ю. Кулінка, Н. Симонович).

Для забезпечення всіх цих вимог варто організовувати віртуальні екскурсії на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти, при цьому використовуючи різноманітні методичні прийоми.

Використання різноманітних методичних прийомів проведення віртуальних екскурсій спрямовано на те, щоб допомогти учням легше засвоїти зміст навчальної віртуальної екскурсії.

Це виконується за допомогою методичних прийомів, які можна розділити на дві основні групи – прийоми показу та прийоми розповіді. Однак у практиці виникає необхідність використання більш складної класифікації методичних прийомів, враховуючи їхнє призначення, час і місце використання та інші аспекти. Мета методичних прийомів полягає в забезпеченні максимальної ефективності екскурсійного методу передачі знань аудиторії. Методичні прийоми можуть бути розглянуті з різних точок зору: як оптимальний спосіб виконання конкретних дій, як засіб перетворення пасивного огляду в активне спостереження екскурсантами, як основа процесу перетворення усної інформації в зорову, а також як основа для аналізу та синтезу під час екскурсії тощо [47].

Усі методичні прийоми, правильне використання яких становить одну з основ професійної майстерності вчителя-екскурсовода, можуть бути по своєму призначенню підрозділені в такий спосіб:

- прийоми безпосереднього ведення екскурсії (показ і розповідь);
- прийоми, спрямовані на створення умов для ефективного проведення екскурсії [37; 45].

Методичні прийоми показу – дозволяють учасникам віртуальної екскурсії спостерігати під час проведення екскурсії. Для активізації сприйняття необхідно звернути увагу учасників на так званий композиційний центр. Доцільно це зробити послідовно.

Прийоми показу включають в себе різні стратегії, такі як: методи, які сприяють організації спостереження (вивчення, дослідження) об'єктів та дозволяють виділити їх із навколишнього середовища; прийоми, завдання яких, використовуючи уяву екскурсантів, роблять зміни в зовнішньому вигляді об'єкта зримими; прийоми, які дозволяють спостерігачам побачити об'єкти в потрібному вигляді і базуються на русі - наближенні екскурсійної групи до об'єкта, видаленні від нього, русі уздовж нього. До цих прийомів відносяться:

- Прийом попереднього огляду;
- Прийом панорамного показу;
- Прийом зорової реконструкції (відтворення);
- Прийом зорового монтажу;
- Прийом локалізації подій;
- Прийом зорового порівняння;
- Прийом інтеграції (відновлення, заповнення);
- Прийом зорової аналогії;
- Прийом перемикання уваги;
- Методичний прийом руху [38].

Методичні прийоми розповіді – це стратегії, побудовані на поясненні об'єкта, описі його внутрішнього вигляду та викликуванні зорових асоціацій у екскурсантів. Також вони включають прийоми репортажу, які сприяють розумінню змін, що відбуваються в спостережуваному об'єкті, та інші.

Охарактеризуємо ці прийоми (за С. Галасюк та С. Нездоймінов [10, с. 63]):

1. Прийом екскурсійної довідки. Відповідальний за проведення віртуальної екскурсії повідомляє короткі відомості про об'єкт екскурсії.
2. Прийом опису – передбачає викладення в певній послідовності характерних рис, прикмет, особливостей зовнішнього вигляду об'єкту, які не відразу виявляються учасниками віртуальної екскурсії.

3. Прийом характеристики – побудований на визначенні відмітних властивостей і якостей предмета, явища, людини. Цей прийом допомагає краще зрозуміти сутність об'єкта. Якщо прийом опису стосується лише зовнішніх сторін, то даний прийом дає характеристику внутрішніх, невидимих для очей властивостей і якостей.

4. Прийом коментування. Використовується, коли відповідальним за проведення віртуальної екскурсії дається тлумачення будь-яких явищ, подій, критично оцінюються дії учасників цих явищ, та історичні події.

5. Прийом цитування. До цитування вдаються для підтвердження своєї думки, для збереження особливостей мови і колориту певного періоду, для відтворення картини подій, для ознайомлення з авторитетною думкою. Цитата спрямована на те, щоб викликати зоровий образ.

6. Прийом відступу. Він полягає в тому, що в ході розповіді відповідальний за проведення віртуальної екскурсії як би відходить від своєї теми: читає вірш, наводить приклад зі свого життя, розповідає зміст фільму або книги. Цей прийом не пов'язаний з утриманням віртуальної екскурсії. Його завдання – зняти втому, посилити увагу в подальшому.

Особливі методичні прийоми. Крім методичних прийомів показу й розповіді на екскурсії використовуються особливі прийоми, які допомагають краще засвоїти зміст матеріалу. Серед них особливе місце займає прийом, що робить екскурсію більше документальної, доказової. Наприклад, уводиться як додатковий епізод – зустріч екскурсантів з одним з учасників історичних подій і ін. При цьому повинна забезпечуватися документальність виступів учасників подій. Фактичний матеріал, що вони використовують, ретельно звіряється. Для цієї роботи залучаються матеріали музеїв, наукових установ, друковані джерела.

Таким чином, розглянута система педагогічних умов розвитку пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання засобами віртуальних екскурсій, потребує апробації, що проаналізована у наступному розділі.

Висновки до розділу 1

Таким чином, віртуальні екскурсії можна розглядати як форми організації освітнього процесу, орієнтованого на наступні види навчальної діяльності учнів: виклад (представлення отриманої інформації у вигляді розповіді, малюнка); спостереження (встановлення різних закономірностей, властивостей природних явищ, фактів); систематизація (представлення зв'язків між об'єктами у вигляді таблиць, схем, графів); рішення практико-орієнтованих завдань (розробка моделі із заданими параметрами); оціночна діяльність (підбір і виклад аргументів на користь обраної точки зору); вироблення погоджувальної позиції (досягнення компромісу в спірній ситуації); перетворення інформації, зібраної з різних джерел, (самовчитель, тематичний довідник, енциклопедія, віртуальна виставка); відстоювання своєї позиції (переконавання у своїй точці зору супротивників або людей, які не мають своєї думки з обговорюваної проблеми); творчість (створення відеоролика).

Серед моделей віртуальних екскурсій виділяють «закриті», «відкриті» та «дослідницькі» екскурсії. В усіх трьох випадках цілі і завдання віртуальної екскурсії визначає вчитель.

Схарактеризовано умови, що сприятимуть розвитку пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання засобами віртуальних екскурсій, а саме: визначення місця віртуальних екскурсій в освітньому процесі освітньої галузі «Технологія»; розвитку пізнавальної активності учнів під час проведення екскурсійної роботи; використання різноманітних методичних прийомів проведення віртуальних екскурсій.

РОЗДІЛ 2
ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ЯК
ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ НА
УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

2.1. Вивчення та аналіз стану проблеми у педагогічній практиці

Для вивчення рівня пізнавальної активності учнів 10-х класів засобами віртуальної екскурсії на уроках трудового навчання на базі Криворізького ліцею академічного спрямування «Міжнародні перспективи» Криворізької міської ради Дніпропетровської області був проведений педагогічний експеримент. В експерименті приймали участь 40 учнів 9-х класів. Вони були поділені на дві групи: експериментальну (19 учнів) та контрольну (21 учні).

Етапи експерименту включають у себе наступне:

1. Констатувальний етап, на якому проводилася початкова діагностика рівня розвиненості пізнавальної активності учнів у експериментальній та контрольній групах.

2. Формувальний етап, під час якого проводилися уроки трудового навчання з використанням віртуальних екскурсій, спрямовані на розвиток пізнавальної активності учнів. У контрольній групі на цьому етапі експерименту викладались уроки згідно з навчальною програмою трудового навчання.

3. Контрольний етап, під час якого проводилася повторна діагностика рівня розвиненості пізнавальної активності учнів як у експериментальних, так і у контрольних класах, а також аналіз отриманих результатів.

Завдання констатувального етапу експерименту полягали у визначенні рівня сформованості пізнавальної активності учнів в обох групах.

Для оцінки рівня розвиненості пізнавальної активності учнів ми визначили такі критерії та показники:

1. Когнітивний рівень (включає наявність питань, що спрямовані на пізнання, та емоційне включення старшокласників у діяльність).
2. Мотиваційний рівень (залучення до ситуацій успіху та радості, цілеспрямованість та завершеність діяльності).
3. Емоційно-вольовий рівень (вияв позитивних емоцій у процесі діяльності, тривалість та стійкість інтересу до вирішення пізнавальних завдань).
4. Дієво-практичний рівень (проява ініціативи у пізнанні, вияв рівнів пізнавальної діяльності та наполегливість, ступінь ініціативності під час проведення віртуальних екскурсій).

На основі цих критеріїв та з метою аналізу результатів дослідження та отримання кількісних показників було визначено три рівні сформованості пізнавальної активності учнів: низький, середній і високий.

Низький рівень (репродуктивно-наслідувальний) – учні не виявляють ініціативи та самостійності під час віртуальної екскурсії, втрачають інтерес у разі зустрічі труднощів, проявляють негативні емоції (наприклад, прикрість чи роздратування), не ставлять пізнавальних питань, потребують детального пояснення умов виконання завдань.

Середній рівень (пошуково-виконавський) – учні виявляють більшу самостійність при прийнятті завдань та пошуку шляхів їх вирішення. Навіть у випадку труднощів у вирішенні завдань вони не втрачають емоційного інтересу, звертаються до вчителя за допомогою, ставлять питання для уточнення умов виконання завдань і, отримавши підказку, доводять завдання до кінця, що свідчить про їхній інтерес та бажання знаходити способи розв'язання проблем.

Високий рівень (пошуково-продуктивний) – характеризується виявленням ініціативи, самостійності, інтересу та бажанням вирішувати пізнавальні завдання. Навіть при ускладненнях учні не відволікаються, виявляють завзятість і наполегливість у досягненні результату, отримуючи велике задоволення, радість і гордість за свої досягнення.

Результати початкової діагностики показали, що учні обох класів знаходилися приблизно на одному рівні розвитку пізнавальної активності.

З метою виявлення обізнаності вчителів старшої школи щодо проведення віртуальних екскурсій було проведено анкетування.

Запитання анкети:

1. Чи використовуєте ви віртуальні екскурсії в освітньому процесі? (Так/Ні)
2. Якщо так, то як часто ви їх використовуєте? (Щодня, кілька разів на тиждень, один раз на тиждень, рідко).
3. Чи помітили ви поліпшення в розумінні та інтересі учнів під час використання віртуальних екскурсій? (Так/Ні).
4. Чи сприяє використання віртуальних екскурсій формуванню критичного мислення учнів? (Так/Ні).
5. Як ви оцінюєте реакцію учнів на віртуальні екскурсії? (Позитивна/Нейтральна/Негативна).
6. Які труднощі ви відчули при використанні віртуальних екскурсій?
7. Що б ви хотіли вдосконалити або додати у використанні віртуальних екскурсій в своїй практиці?
8. Маєте ще які-небудь зауваження чи коментарі щодо використання віртуальних екскурсій?

Можна визначити, що більшість вчителів вважають екскурсійний метод викладання досить доцільним для предмету. Проте, на їх думку, кожен урок-екскурсія повинен відрізнятися від інших і сприяти утворенню повної інформації та усвідомленого розуміння питання, що розглядалося.

Результати проведеної діагностики пізнавальної активності вказують на переважання, насамперед, середнього та низького рівнів їх розвитку у учнів 9-х класів.

На низькому рівні розвитку пізнавальної активності перебувало 34% учнів. Учні цієї підгрупи не виявляли ініціативності та самостійності в процесі виконання завдань, втрачали до них інтерес при труднощах і

виявляли негативні емоції (прикрість, роздратування), не задавали пізнавальних питань; потребували поетапне поясненні умов виконання завдання, показі способу використання тієї чи іншої готової моделі, допомоги вчителя.

На середньому рівні пізнавальної активності виявилось 57% учнів. Ця категорія учнів виявляла більший рівень самостійності у розумінні завдань та пошуку методів їх вирішення. Навіть при зіткненні з труднощами, вони не втрачали емоційний інтерес до викликаних завдань, а навпаки, звертались за допомогою до вчителя, ставили питання для чіткого розуміння умов і виконували завдання до кінця. Це свідчить про глибокий інтерес учнів до вказаної діяльності та їхню готовність активно шукати рішення поставлених завдань.

У середньому лише 9% учнів демонстрували високий рівень пізнавальної активності. Ця конкретна група учнів відзначалася виявом ініціативи, самостійності та зацікавленості в розв'язанні пізнавальних завдань. Навіть у випадку зустрічі труднощів, учні залишались залученими до освітнього процесу, проявляли витривалість та наполегливість у досягненні мети, що приносило їм задоволення, радість і почуття гордості за свої досягнення.

Результати діагностики представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Показники рівня сформованості пізнавальної активності на констатувальному етапі експерименту (у %)

Група	Когнітивний			Мотиваційний			Емоційно-вольовий			Дієво-практичний		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
ЕГ	66,2	23,4	10,4	64,6	25,6	9,8	56,9	34,6	8,5	54,9	36,7	8,4
КГ	57,0	33,5	9,5	64,8	26,9	8,3	62,6	26,8	10,6	58,5	32,6	8,9

У ході констатувального етапу експерименту встановлено, що в середньому 26% усіх учасників мають низький рівень розвиненості пізнавальної активності, за чотирма критеріями, визначеними на початку експерименту. Ці учні не виявляють ініціативи та самостійності у виконанні завдань, втрачають інтерес при труднощах та висловлюють негативні емоції (прикрість, роздратування), не формулюють пізнавальних питань і потребують докладного пояснення умов завдання, а також вказівок вчителя.

56% респондентів виявили середній рівень пізнавальної активності. Ці учні, зіткнувшись із труднощами у вирішенні завдань, не втрачають емоційного зацікавлення, звертаються до вчителя для уточнення умов завдання і, отримавши підказку, успішно завершують завдання, що свідчить про їхній інтерес до цієї діяльності та бажання шукати способи розв'язання завдань, спільно з вчителем.

Лише 15% учнів досягли високого рівня розвиненості пізнавальної активності. Навіть при труднощах вони залишаються фокусованими, виявляють наполегливість та захопленість до досягнення результатів, що приносять їм задоволення, радість та гордість за досягнення.

Загальні результати свідчать про те, що більшість респондентів мають низький та середній рівні пізнавальної активності, що вказує на необхідність розвитку цієї компетенції. З цією метою ми розробили методичні рекомендації для проведення віртуальних екскурсій з метою підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання, які будуть розглянуті в наступному розділі.

2.2. Методика проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання в умовах дистанційної освіти

Організація й проведення навчальних віртуальних екскурсій з трудового навчання в умовах дистанційної освіти складається з трьох етапів: підготовчий, етап безпосереднього проведення та заключний етап підведення підсумків екскурсії.

С. Галасюк та С. Нездоймінов наголошують, що для створення віртуальних екскурсій можливо застосовувати наступні засоби [10]:

1. Використання інструментів для створення презентації.
2. Використання інструментів для конструювання сайтів.
3. Залучення геоінформаційних систем.
4. 3D-моделювання.
5. Створення панорамної композиції.

Докладніше розглянемо декілька цих способів.

Інструментарій для створення презентацій. Використання спеціальних програм, таких як Microsoft PowerPoint, Google Slides і інші, або графічних програм для дизайну, дозволяє створювати інтерактивні презентації. Застосування кольорів, графіки, анімації та аудіовізуальних елементів дозволяє моделювати різноманітні ситуації та середовища, сприяючи розвитку творчих та пізнавальних здібностей учнів [42].

Інструменти для створення веб-сайтів (на прикладі безкоштовного конструктора WordPress). Конструктор сайтів WordPress дозволяє безкоштовно створювати веб-сайти, використовуючи різноманітні елементи. Для цього не потрібно володіти мовами програмування чи навичками роботи з веб-сайтами. При створенні свого першого веб-сайту можна скористатися доступними інструкціями в Інтернеті. Однією з можливостей є використання сайту UA WordPress [45].

У контексті віртуальної екскурсії під час уроку трудового навчання, це може виявитися односторінковим блогом, насиченим різноманітними художніми технологіями та аудіовізуальними елементами і так далі. Конкретно учні можуть взяти участь у створенні цього блогу та наповнити його власними творами.

Геоінформаційні технології – це системи та технології, які дозволяють користувачеві працювати з просторовими даними [14]. Яскравим прикладом ГІС є Google Earth, Google Arts and Culture і інші. Завдяки супутниковим знімкам високої якості та відцифруванню об'єктів культури компанії вдалося створити віртуальні моделі реальних об'єктів. Використання геоінформаційних технологій, завдяки інтерактивності, допомагає краще утримувати увагу учнів та сприяє кращому засвоєнню теми. Як видно, крім безпосередньої підготовки самої екскурсії, для більшої ефективності організації освітнього процесу необхідний докладний план роботи.

Підготовчий етап. На першому етапі підготовки екскурсії діяльність вчителя розпадається на два напрямки: вибір об'єкту екскурсії і безпосередньо її підготовка. На цьому етапі йде робота над змістом екскурсії, розробляється її маршрут, відбувається узгодження різних документів і попереднє планування підсумкових заходів щодо екскурсії зі складанням завдань до них.

Підготовка екскурсії здійснюється за таким планом:

1. Визначається мета екскурсії;
2. Вибирається об'єкт вивчення;
3. Пошук Інтернет-ресурсів про досліджуваному об'єкті;
4. Формулюються проблеми;
5. Визначаються завдання, які учням необхідно буде вирішити на уроці;
6. Визначається послідовність ознайомлення з сайтами та створення путівника для учнів по сайтах (це може бути список URL-адрес);

7. Визначення форми звіту або наочного оформлення результатів екскурсії.

На першому етапі учням пропонується робота, метою якої є отримання найбільш точної інформації по заданому питанню: уважно вивчити експозиції музею і скласти свою презентацію на тему: «Моє перше знайомство з писанкою».

На другому етапі учні знайомляться з матеріалами на сайтах.

1. Збір інформації. Обмін інформацією.

2. Створення практичної роботи – презентації по ознайомленню або закріпленню досліджуваного матеріалу. У підготовці звітності про екскурсії набагато цінніше вміння учнів працювати з отриманою інформацією – виокремлювати головне в інформаційних повідомленнях, знаходити додаткову інформацію в різних джерелах, систематизувати підібрану інформацію за заданими ознаками, трансформувати інформацію, нарешті, створювати свої власні інформаційні повідомлення.

Що має з'явитися в зошитах учнів: тези, замальовки, нариси.

Структура презентації.

Слайд № 1 – титульний.

Слайд № 2 – тема уроку.

Слайд № 3 –

Слайд № 4 –

Слайд № 5

Слайд № 6

Заключний етап. Захист виконаних робіт. Підсумки екскурсії підбиватимуться різними способами: захист презентацій, виставка письмових відгуків про екскурсії з використанням ілюстративного матеріалу відвіданих сайтів.

Планування віртуальної екскурсії.

Мета. Розвиток в учнів навичок роботи з різними джерелами інформації, вміння аналізувати і передавати інформацію; вміння

інтерпретувати, застосовувати інформацію на стадії рефлексії і формування інформаційної культури в умовах сучасного інформаційного середовища (інформаційно-комп'ютерної грамотності, під якою розуміється система комп'ютерних знань та вмій, що забезпечує необхідний рівень отримання, переробки, передачі, зберігання та подання значимої інформації).

Завдання:

1. Сформувати дослідницькі вміння та навички при відборі інформації.
2. Розвинути візуальне та критичне мислення.
3. Навчити їх володіти нормами літературної мови.
4. Збагатити термінологічний запас учнів.
5. Навчити висловлювати самостійні судження.
6. Формування інтересу до декоративно-прикладного мистецтва та творчості, усвідомлення цінності особистісної індивідуальності.

Засоби навчання.

Комп'ютерний клас – 10 (20) учнівських та 1 учительський ПК. Акустичні системи, локальна мережа 100 Mbit, мультимедійний проектор, екран. Використання готових програмних продуктів, робота з програмами MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher), робота з ресурсами Інтернет.

Візуальний ряд: будівля музею як пам'ятника архітектури.

Аудіоряд з творчих об'єктів праці, що вивчаються.

У процесі роботи учні можуть розвивати такі *вміння*: обговорювати проблеми, враховуючи протилежні точки зору; обґрунтовувати свою точку зору; планувати рішення; робити висновки і висновки; оцінювати власний розумовий процес.

Увага буде приділена наступним *навичкам*: вмінню орієнтуватися в різних джерелах інформації, вмінню користуватися електронним каталогом, навику пошуку за ключовими словами, вміння критично мислити, дослідницькі навички, організаційні навички, інформаційно-комунікаційні навички.

Очікувані результати: розвивати творчий підхід до досліджуваного навчального матеріалу; формувати елементи інформаційної культури; прищеплювати навички раціональної роботи з комп'ютерними програмами; формувати дослідницькі навички учнів, активізувати їх діяльність, використовувати отримані ними знання на практиці, пробудити інтерес до творчості та мистецтва, до його внутрішнього світу, усвідомлення цінності особистісної індивідуальності.

Відмінні особливості даного уроку: ознайомлення з частиною експозиції музею; формування здатності бачити красу реальної дійсності; розвиток здатності затримувати увагу на деталях, знаходити в них красу, сенс.

Деякі підсумки уроку: розвиток спостережливості, здатності переживати і елементарно аналізувати побачене; розвиток творчої уяви; зустріч з оригіналом; формування уявлення про унікальність творів чи музейних експонатів.

Підготовка звіту віртуальної екскурсії з трудового навчання.

На наступному занятті чи при проведенні індивідуальної роботи учні демонструють звіт у формі мультимедійної презентації або слайд-фільму про відвідування музею, виставки чи зустрічі. У звіті необхідно вказати: назву, місце відвідування, дату відвідування; наявні експонати, про що вони «розповідають» – традиції, культуру, побут тощо; зображення експонатів та анонс наступного відвідування.

Також при проведенні віртуальної екскурсії доцільно вести «щоденник екскурсії». У ньому учень фіксуватиме, що йому вже відомо з теми екскурсії, що він очікує дізнатися, які нові знання здобув під час екскурсії, які роздуми та почуття викликала екскурсія тощо. Зразок:

Щоденник віртуальних навчальних екскурсій

Назва музею (виставки, особи)

Дата відвідування

Юридична адреса

Адреса веб-сайту

Тема екскурсії

Мета екскурсії

Вид екскурсії за змістом (тематична/оглядова)

Що знаємо

Про що хочемо дізнатися

Про що дізналися

Які думки та почуття викликала екскурсія [16].

Адреси віртуальних музеїв

1. http://kampot.org.ua/ukraine/traducii_ta_zvuchai/zvuchai/1232-ukrayinsk-vrtualn-muzeyi.html
2. <https://nus.org.ua/articles/doslidzhuvaty-ne-vyhodyachy-z-domu-29-onlajn-muzeyiv-aby-uriznomanitnyty-uroky/>
3. <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>
4. [Музеї України](#)
5. <https://artsandculture.google.com/story/IAXR2eXmAeIQ>
6. <https://www.youtube.com/watch?v=erYhgr6PHoc>
7. <https://www.youtube.com/watch?v=oyAWeiUiPU8>
8. <https://opishne-museum.gov.ua/onlajn-ekskursiya-do-muzeyu-goncharstva/>
9. https://www.youtube.com/watch?v=AuoLGW5aH_8

Отже, використання віртуальних екскурсій робить овітній процес більш захопливим, ефективним та якісним. Умови постійно змінюються, і екскурсант очікує від екскурсійного супроводу нових вражень і можливостей. Таким чином, використання інноваційних технологій під час проведення уроків-екскурсій залишається актуальною та сучасною темою.

2.3. Результати дослідно-експериментальної перевірки

Аналіз порівняння результатів рівня розвитку пізнавальної активності щодо когнітивного критерію (пізнавальних питань та емоційної залученості старшокласників до діяльності) до та після проведення формувального експерименту дозволяє зробити наступні висновки.

У контрольній групі, де не проводились спеціальні заняття, зміни пов'язані з цікавістю учнів до навчальної діяльності у рівні розвитку пізнавальної активності: кількість учнів із низьким рівнем зменшилася на 27%. Кількість учнів із середнім рівнем зросла від 31,5%, а кількість респондентів із високим рівнем розвитку пізнавальної активності зменшилася на 5,4%.

В експериментальній групі (де поряд із звичайними заняттями, проводилися заняття із застосуванням віртуальних екскурсій, спрямовані на розвиток пізнавальної активності) відбулися суттєві зміни у рівні розвитку когнітивної сфери пізнавальної активності. Низький рівень розвитку пізнавальної активності зменшився до 41,2%, середній рівень збільшився на 41,6%, у той же час високий рівень розвитку пізнавальної активності зріс на 0,4%.

Порівняння результатів рівня розвитку мотиваційної сфери пізнавальної активності, до проведення формувального експерименту та після нього, дозволяє зробити наступні висновки. У контрольній групі, де не проводилося спеціальних занять не відбулося значних змін у рівні розвитку пізнавальної активності.

В експериментальній групі (де поряд із звичайними заняттями, проводилися заняття, спрямовані на розвиток пізнавальної активності) відбулися суттєві зміни у рівні розвитку мотиваційної сфери пізнавальної активності. Низький рівень розвитку пізнавальної активності учнів зменшився 20,6%, середній рівень збільшився до 7,4%, у той же час високий рівень розвитку пізнавальної активності зріс на 0,4%.

Порівняння результатів рівня розвитку пізнавальної активності щодо емоційно-вольової сфери пізнавальної активності старшокласників, до проведення формувального експерименту та після нього, дозволяє зробити наступні висновки. У контрольній групі, де не проводилося спеціальних уроків не відбулося значних змін у рівні розвитку пізнавальної активності: кількість учнів з низьким склала 65%. Кількість учнів із середнім рівнем склала 33%, кількість учнів з високим рівнем розвитку емоційно-вольової сфери пізнавальної активності стало 2%.

В експериментальній групі відбулися наступні зміни в рівні розвитку емоційно-вольової сфери пізнавальної активності. Низький рівень розвитку пізнавальної активності з скла 69% старшокласників, середній рівень змінився з 31% учнів, у той же час високий рівень розвитку пізнавальної активності 8,5%.

Порівняння результатів рівня розвитку пізнавальної активності відносно дієво-практичної сфери пізнавальної активності до проведення формувального експерименту та після нього, дозволяє зробити наступні висновки. У контрольній групі значних змін у рівні розвитку дієво-практичної сфери пізнавальної активності не відбулося: кількість учнів з низьким з 31% змістилася до 40%. Кількість учнів із середнім рівнем змінилося з 57% до 51%, кількість учнів з високим рівнем розвитку змістовного показника пізнавальної активності залишилося незмінним – 10%.

В експериментальній групі відбулися зміни в рівні розвитку дієво-практичної сфери пізнавальної активності. Низький рівень розвитку пізнавальної активності з 24% учнів зменшився до 7%, середній рівень зменшився з 54% учнів до 35%, у той же час високий рівень зріс з 23% учнів до 71%.

Паралельно з цим можна відзначити окремі особливості пізнавальної активності, що виникли у старшокласників експериментальної групи після проведення формувального експерименту. Практично у всіх учнів чітко зросла ініціативність у пошуку нових методів отримання інформації. Учні

глибше розглядали момент «обдумування», в певний момент, вичерпавши свої можливості, учень не виходив із ситуації та не повторював раніше використані варіанти, або віддавав «тайм-аут» і намагався знайти нове рішення.

Отримані нами дані дозволяють зробити наступні висновки.

Після здійснення формульовального експерименту виявилось, що рівень розвитку пізнавальної активності учнів експериментальної та контрольної груп виявив суттєві відмінності. В респондентів експериментальної групи помітно зріс рівень пізнавальної активності, у той час як у старшокласників контрольної групи він залишився незмінним.

Отже, в процесі продуктивної пізнавальної діяльності, сформованої в ході експерименту, пізнавальна активність проявилася також у сфері образного мислення, що передбачає використання уяви та певного відриву від безпосередньої ситуації. Зміни в пізнавальній активності також відобразилися на щоденних відносинах. Загалом дослідження свідчить про те, що урок трудового навчання із використанням віртуальної екскурсії наповнює пізнавальну діяльність учнів особистісним змістом і утримує їхній інтерес до цього виду діяльності. Результати експерименту вказують на те, що пізнавальна активність знаходиться під впливом вчителя і технологій під час проведення віртуальних екскурсій, а її розвиток визначається зонами найближчого розвитку.

Таким чином, використовуючи різні форми проведення уроків, можна цілеспрямовано розвивати пізнавальну активність учнів. Результати діагностики розвитку пізнавальної активності в учнів 9-х класів на констатувальному та контрольному етапах дослідження представлені на рис. 2.1.

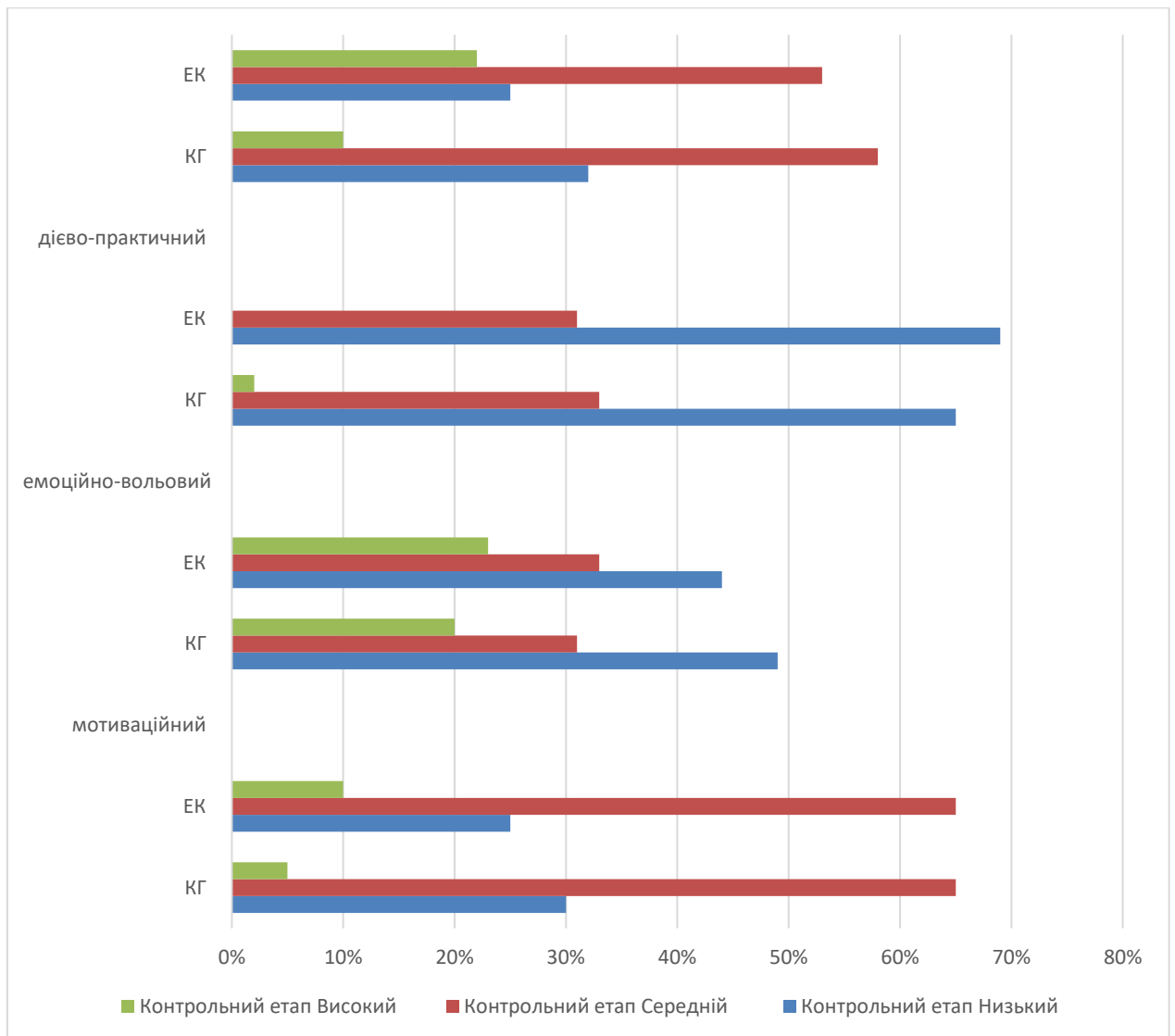

Рис. 2.1. Розподіл учнів експериментальної (ЕК) та контрольної (КГ) груп за рівнями пізнавальної активності (%)

Дані таблиці вказують на значні позитивні зміни в рівнях розвитку пізнавальної активності в експериментальній групі порівняно з контрольною.

Отже, результати дослідження переконують у значимості організації та проведення віртуальних екскурсій на уроках технології як засіб розвитку пізнавальної активності учнів 9-х класів. Таким чином, оцінка результатів свідчить про те, що запропонована методика розвитку пізнавальної активності учнів на уроках трудового навчання є ефективною.

Висновки до розділу 2

Отже, аналіз отриманих результатів чітко свідчить про те, що розроблена нами методика використання віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання є ефективним засобом стимулювання пізнавальної активності учнів. Пізнавальна активність, яку ми розвивали в учнів, виявилася переважно у цілеспрямованих діях, пов'язаних з пізнаванням. Процес формування пізнавальної активності, що відбувався під час діяльності, в свою чергу, впливав на якість цієї діяльності. Тут активність слугувала не лише засобом, але і умовою досягнення поставленої мети.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту та його якісні та кількісні показники, підтвердили ефективність нашого дослідження. У більшості учнів експериментального класу виявлено високий і середній рівні розвитку пізнавальної активності за критеріями. Результати дослідно-експериментального дослідження підтверджують наше припущення щодо ефективності вирішення розглянутої проблеми лише за умови відповідної педагогічної підготовки.

ВИСНОВКИ

Згідно завдань кваліфікаційної роботи, прийшли до наступних висновків:

1. Віртуальні екскурсії визначаємо як інноваційну мультимедійну форму навчання, перевагами якої є доступність, можливість повторного перегляду, наочність, наявність інтерактивних завдань та можливість застосування на різних заняттях, як фрагментарно, так і як серію занять із певної тематики.

Серед моделей віртуальних екскурсій виділяємо «закриті», «відкриті» та «дослідницькі» екскурсії. В усіх трьох випадках цілі і завдання віртуальної екскурсії визначає вчитель.

Провідними властивостями дистанційної освіти є організація дистанційних умов спілкування учасників освітнього процесу між собою, регулювання часу вивчення матеріалу, мобільність та доступність, розвиток творчості вчителя та учнів, формування дитячої самостійності.

В умовах дистанційного навчання найбільш поширеною формою віртуальних екскурсій є мультимедійна презентація та віртуальний тур музеями та пам'ятками з метою опанування художніх промислів України.

2. Дослідили дидактичні можливості організації віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання. Віртуальні екскурсії можна розглядати як форми організації навчального процесу, орієнтованого на наступні види навчальної діяльності школярів: виклад (представлення отриманої інформації у вигляді розповіді, малюнка); спостереження (встановлення різних закономірностей, властивостей природних явищ, фактів); систематизація (представлення зв'язків між об'єктами у вигляді таблиць, схем, графів); рішення практико-орієнтованих завдань (розробка моделі із заданими параметрами); оціночна діяльність (підбір і виклад аргументів на користь обраної точки зору); вироблення погоджувальної позиції (досягнення компромісу в спірній ситуації); перетворення інформації, зібраної з різних джерел, (самовчитель, тематичний довідник, енциклопедія, віртуальна

виставка); відстоювання своєї позиції (переконавання у своїй точці зору супротивників або людей, які не мають своєї думки з обговорюваної проблеми); творчість (створення відеоролика).

3. Виявили педагогічні умови проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання. Серед умов, що сприятимуть розвитку пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання засобами віртуальних екскурсій, виділили такі: визначення місця віртуальних екскурсій у освітньому процесі освітньої галузі «Технологія»; розвитку пізнавальної активності учнів під час проведення екскурсійної роботи; використання різноманітних методичних прийомів проведення віртуальних екскурсій.

4. Обґрунтували методику проведення віртуальних екскурсій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках трудового навчання та експериментально її перевірити. Використання віртуальних екскурсій робить процес навчання і викладання більш цікавим, якісним, результативним. Час не стоїть на місці, образ екскурсанта XXI ст. – це мобільна, обізнана людина, яка висуває все нові і нові вимоги до екскурсійного супроводу. А отже, використання інноваційних технологій під час проведення уроків-екскурсій є актуальною темою сьогодення. Використання саме віртуальних екскурсій на уроках трудового для учнів 9-х класів є доречним, адже діти дуже добре сприймають візуал та відеоматеріали.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту підтвердив ефективність нашої дослідно-експериментальної перевірки. У більшості учнів експериментального класу спостерігається переваги у високому та середньому рівнях сформованості пізнавальної активності за критеріями: когнітивним, мотиваційним, емоційно-вольовим та дієво-практичним. У результаті проведеного дослідження було підтверджено наше припущення щодо ефективності розв'язання розглянутої проблеми за наявності певних педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.В., Покогодна М.М. Проблеми удосконалення системи підготовки і менеджменту персоналу екскурсійної сфери туристської галузі України. *Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник*. Вып. 75. Сер.:Экономические науки. Київ : «Техніка», 2007. С. 203–211.
2. Александрова Є.В. Віртуальна екскурсія як одна з ефективних форм організації навчального процесу. *Історія України*. 2010. № 10. С. 22–24.
3. Березюк О.С. Про засоби формування педагогічного професіоналізму студентів педвузу. *Нові технології навчання : наук.-метод. зб.* Вип. 23. Київ, 1998. С. 40–46.
4. Белікова О.В., Бессонова Н.М., Греул О.О. Віртуальні екскурсії як спосіб активізації пізнавальної діяльності освітніх мігрантів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: збірник наукових праць*. 2021. Вип. 38. С. 41–58.
5. Бугаєць Н.А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф.дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. 2002. 18 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170000 / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Верес К.О. Інноваційні технології в екскурсійному супроводі URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/june-2014> (дата звернення: 15.02.2023).
8. Вишневський В. Екскурсія як метод пізнання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2019. № 2 (75). С. 59–63.
9. Ганчук О. В. Навчальні екскурсії з географії та їх роль у професійному становленні майбутнього вчителя. URL : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Ganchuk-E.-V.-Educational->

excursions-on-geography-and-their-role-in-professional-formation-of-the-future-teacher..pdf (дата звернення: 14.02.2023).

10. Галасюк С.С., Нездоймінов С.Г. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 178 с.

11. Інформаційно-освітнє середовище професійно-технічних навчальних закладів: посібник / Л. А. Карташова, В. В. Юрженко, А. Г. Гуралюк та ін.; за ред. П. Г. Лузана. Житомир: Полісся, 2017. 124 с.

12. Кадемія М. Ю., Євсюкова Л. С., Ткаченко Т. В. Інноваційні технології навчання: словник-глосарій: навч. посібник. Львів : СПОЛОМ, 2011. 196 с.

13. Кембриджський словник. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

14. Коваленко О.В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 94–97.

15. Концептуальні засади організації екскурсійної діяльності в Україні. *Додаток до наказу Державного департаменту туризму №32 від 15.01.02*.

16. Кулінка Ю. Підготовка студентів до проведення віртуальних екскурсій на уроках трудового навчання (технології). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Вип. 52. С. 44–50.

17. Литвин А. Типологія поняття «умови» в науково-педагогічних дослідженнях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 5. С. 9–28 . URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2013_5_3 (дата звернення: 05.01.2023).

18. Малієнко Ю., Ремех Т. Віртуальні екскурсії в контексті онлайн-навчання учнів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727872/1/3Muzey_tezy_COVID_web-4-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8-259-263.pdf (дата звернення: 15.04.2023).

19. Мельник Г.М. Навчально-пізнавальна діяльність учнів в умовах проектнотехнологічної системи. URL : <file:///C:/Users/user/Downloads/Melnuk.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).

20. Мирутенко Л. В. Аналіз надання освітніх послуг дистанційної форми навчання в Україні. *Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку*. 2014. № 2 (30). С. 112–118.

21. Національна програма туристсько-екскурсійних маршрутів «Намісто Славутича». Київ, 1997. 242 с.

22. Нестеренко О.В. Використання ГІС-технологій при організації даних в органах державної влади. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2000. Т. 2. № 1. С. 60–66.

23. Недялкова К.В. Педагогічні умови інтелектуального розвитку майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. 2003. 218 с.

24. Онищенко С. ІКТ в діяльності сучасного вчителя трудового навчання і технологій. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12393/1/Onichenko.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).

25. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2002. 21 с.

26. Організація дистанційного навчання в школі : методичні рекомендації. Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).

27. Організація екскурсійної діяльності. Опорний конспект лекцій. /Укладач О.О. Каролоп. Київ : Видавничий центр КНТЕУ. 2002. 145 с.

28. Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах : посібник / Ю. М. Богачков та ін. ; наук. ред. Ю. М. Богачков. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

29. Подліняєва О. О. Віртуальна екскурсія у роботі вчителя. URL: <http://spec.vntu.edu.ua/conf/pdf/conf402-415.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).
30. Подліняєва О. О. Особливості використання сучасних медіа в освіті: віртуальна екскурсія. *Фізико-математична освіта : науковий журнал*. 2016. № 4 (10). С. 100–104.
31. Подобєд О. Віртуальні навчальні екскурсії історичними просторами України та зарубіжних країн. *Історія в сучасній школі*. 2012. №6. С. 27–29.
32. Романенко Л., Друць І. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування віртуальної екскурсії в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : матеріали XXXV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 27 квітня 2018 р. Переяслав-Хмельницький, 2018. Випуск 35. С. 314–318.*
33. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. *Музеєзнавство : навчальний посібник*. Київ : Знання, 2008. 428 с.
34. Савченко Л. Аналіз нормативних документів підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій. *Педагогічні науки*. Випуск 139. 2018. С. 208–216.
35. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А. Дубасенюк*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 418–438.
36. Словник компанії Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення: 17.02.2023).
37. Сушенцева Л., Сушенцев О. Підвищення активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках трудового навчання. *Рідна школа*. 2000. № 9. С. 70–72.

38. Торяник В. М., Хрідочкін А. В., Джинджоян В.В. Екскурсологія : підручник. За заг. ред. доктора юридичних наук, професора, В.О. Негодченка. Дніпро : ДГУ, 2022. 370 с.

39. Федорченко В.К., Костюкова О.М., Дьорови Т.А., Олексійко М.М. Історія екскурсійної діяльності в Україні: Навч. посібник. Київ : «Кондор». 2004. 166 с.

40. Хміль Н. А. Формування у майбутніх учителів навичок застосування віртуальних екскурсій в освітньому процесі сучасної школи. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня–13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 450–453.

41. Чагайда І.М., Грибакова С.В. Екскурсознавство. Навчальний посібник. Київ : «Кондор», 2004. 204 с.

42. Чуча О. А. Віртуальні екскурсії на уроках української літератури як засіб розвитку загальнокультурної компетентності учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 2(54). С. 220–227.

43. Шкіцька І. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах інформаційного суспільства: проблеми та шляхи їх вирішення. *Protection of children's rights from a legal, pedagogical and psychological perspective: monograph* / Red. Jacek Mrozek, Oksana Homotiuk, Oksana Koval. Елк: Centre for Eastern Europe Research UWM in Olsztyn, 2021. P. 81–90.

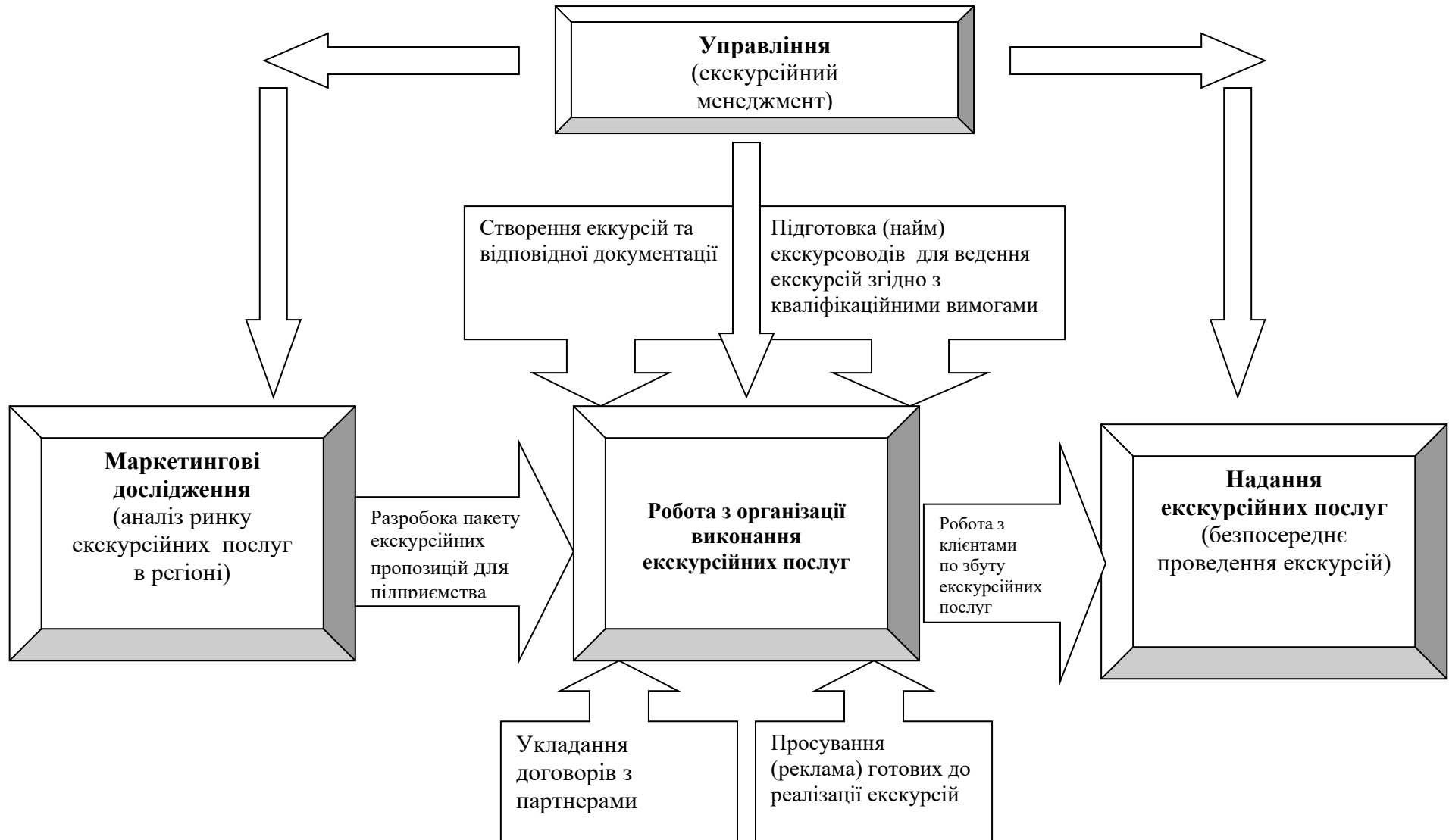
44. Шупта О.В. Формування готовності до професійної творчої діяльності майбутніх перекладачів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Хмельницький : Хмельницька академія ДПСУ. 2005. 234 с.

45. WordPress: хостинг для вашого сервісу. URL : <https://wordpress.co.ua/> (дата звернення: 02.04.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Схема функціональних напрямків роботи з організації надання екскурсійних послуг

Додаток Б

Класифікація екскурсій

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКСКУРСІЙ

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКСКУРСІЙ ПО ТЕМАТИЦІ

